

Granskning av polisens förundersökningsåtgärder i det så kallade Fittjafallet

Tillsynsrapport 2020:1

Polismyndigheten, Rikspolischefens kansli Januari 2020

Polismyndigheten Tillsynsenheten

Utgivare: Polismyndigheten, Rikspolischefens kansli, 17079 Solna
Dnr: A035.362/2019, Saknr: 128
Omslagsfoto: Lars Hedelin
Upplaga: Intrapolis, Internet, tryckt/kopierad i 300 ex
Datum: Januari 2020

Innehåll

Innehåll	3
Sammanfattning	4
1 Förkortningar:	6
2 Uppdrag och genomförande	7
2.1 Uppdrag	7
2.2 Genomförande	7
2.3 Bakgrund	7
3 Rättslig reglering m.m.	10
3.1 Lag och förordning	10
3.2 Polisens metodstöd	10
4 Vidtagna utredningsåtgärder	12
4.1 Bakgrund	12
4.2 Iakttagelser	12
4.3 Bedömningar	18
5 Förundersökningsledning och ansvar under förundersökning	23
5.1 Bakgrund	23
5.2 Iakttagelser	23
5.3 Bedömningar	24
6 Förhör	25
6.1 Bakgrund	25
6.2 Iakttagelser	25
6.3 Bedömningar	27
7 Vittneskonfrontation	30
7.1 Bakgrund	30
7.2 Iakttagelser	30
7.3 Bedömningar	31
8 Rekonstruktion	33
8.1 Bakgrund	33
8.2 Iakttagelser	33
8.3 Bedömningar	34
9 Målsägandens medverkan	35
9.1 Bakgrund	35
9.2 Iakttagelser	36
9.3 Bedömningar	37
10 Dokumentation	38
10.1 Bakgrund	38
10.2 Iakttagelser	38
10.3 Bedömningar	38
11 Rekommendationer	40
Rekommendationer till processägaren för brottsförebyggande arbete, utredning och lagföring och service	40
Bilaga	41

Sammanfattning

Detta tillsynsärende har genomförts i syfte att granska polisens förundersökningsåtgärder i samband med en förundersökning gällande misstankar om grov våldtäkt och medhjälp till grov våldtäkt i Fittja i augusti 2016. Målet prövades i Södertörns tingsrätt i slutet av 2017 och friande dom meddelades avseende samtliga tilltalade. Målet väckte stor uppmärksamhet, bland annat då tingsrätten i domen särskilt riktade kritik mot hur förundersökningen hade bedrivits.

Syftet har varit att granska polisens utredningsåtgärder. Den kritik som det funnits anledning att rikta mot delar av utredningen omfattar oundvikligen även åklagaren i egenskap av förundersökningsledare under större delen av förundersökningen.

I samband med att målsäganden sökte upp polisen strax efter den misstänkta våldtäkten pekade hon på en mobiltelefon ut en adress där händelsen skulle ha ägt rum. Efter cirka tio månader framkom det uppgifter i utredningen som gjorde att en annan adress i närheten istället pekades ut som platsen för händelsen. Det var denna senare adress som åtalet kom att avse. Med hänsyn till bland annat omständigheterna vid målsägandens utpekande av den första adressen borde ytterligare kontroller avseende adressen ha vidtagits i närtid efter anmälan. Det finns andra brister under den närmsta tiden efter anmälan som tyder på att man inte tillräckligt noggrant tagit del av befintligt utredningsmaterial.

Under hösten 2016 kunde misstankar om delaktighet i händelserna riktas mot flera identifierade personer. Dessa delgavs inte misstanke förrän i samband med att de frihetsberövades under sommaren 2017. Förundersökningen präglas i denna del av en tidsutdräkt som främst förklarats med att vissa taktiska överväganden gjordes och det förhållande att målsäganden under en längre tid inte förmådde medverka i utredningen. Förundersökningen får trots de förklaringarna anses inte ha bedrivits tillräckligt skyndsamt.

En annan bidragande orsak till att förundersökningen inte bedrevs tillräckligt skyndsamt bedöms i viss utsträckning ha berott på att förundersökningsledningen inte var tillräckligt aktiv. Det finns enbart ett fåtal dokumenterade direktiv i ärendet. Det gäller både under den tid som förundersökningen leddes av polisiär förundersökningsledare och under den tid som den leddes av åklagare. Åtgärder bör vidtas för att tydliggöra vad polisiär ansvarig handläggare och dennes närmsta chef ska eller bör vidta för åtgärder i de fall en förundersökning inte drivs framåt på grund av uteblivna utredningsdirektiv från åklagare. Polismyndigheten bör även verka för att utvärderingsmöten vid behov genomförs mellan utredande personal och åklagare efter större och mer komplicerade utredningar.

Ett stort antal förhör med framförallt misstänkta och målsäganden hölls under förundersökningen varav ett antal har gått igenom. Utifrån vad som iakttagits inom ramen för denna granskning kan det konstateras att det, i linje med det arbete som pågår sedan 2017, finns behov av att utveckla och implementera en enhetlig förhörmodell inom Polismyndigheten.

Under förundersökningen genomfördes åtgärder i form av fotokonfrontationer eller bildvisningar av bland annat misstänkta gärningsmän och en åtgärd som under förundersökningen och i tingsrättens dom benämndes som en vallning av målsäganden. Det finns anledning att rikta kritik mot hur vissa av dessa åtgärder genomfördes och det finns ett behov av ett utvecklingsarbete vad avser vittneskonfrontationer och rekonstruktioner under förundersökning.

En vanlig problematik i den aktuella typen av ärenden är att målsäganden inte vill eller förmår att medverka. I den aktuella förundersökningen hade den ansvariga handläggaren viss kontakt med målsäganden i syfte att bygga upp ett förtroende hos henne för polisen. Sannolikt bidrog detta till att målsäganden så småningom var beredd att medverka i utredningen i högre grad. Det kan dock vara en svår balansgång för utredande personal att försöka bygga upp ett förtroende hos en målsägande och samtidigt inte riskera att objektiviteten ifrågasätts. Det kan också finnas en risk för att uppgifter med relevans för utredningen lämnas i mer informella samtal och av förbiseende inte nedtecknas i ett förhör eller att målsäganden har svårt att avgöra vad som sägs när och i vilken form.

Det finns ett utrymme för att tydliggöra brottsoffer- och personsäkerhetsverksamhetens (Bops) roll när det gäller stödjande åtgärder gentemot målsäganden och under vilka förutsättningar som utredande personal bör påtala ett sådant behov under pågående utredning.

Noggrann dokumentation under en förundersökning är av stor betydelse bland annat för att fortlöpande kunna bedöma bevisläget och relevanta utredningsåtgärder. I den aktuella förundersökningen kan det konstateras att det finns flera brister när det gäller dokumentation.

Vid större utredningar, med ett mer omfattande material, kan det vara av betydelse att vid sammanställningen av materialet också ha ett pedagogiskt tänkande vid sidan av att de rent rättsliga kraven på dokumentation ska uppfyllas. Det bör övervägas om det finns anledning att ställa krav för ökade sådana inslag i vidareutbildning för utredare.

1 Förkortningar:

Bops	Brottsoffer- och personsäkerhetsverksamheten
Brå	Brottsförebyggande rådet
Cåbra	Centralt system för åklagarväsendets brottmålshantering
Durtvå	Datoriserad utredningsrutin med tvångsmedelshantering
FAP	Rikspolisstyrelsen och Polismyndighetens föreskrifter och allmänna råd
FuK	Förundersökningskungörelsen (1947:948)
HÖK	Hemlig övervakning av elektronisk kommunikation
JK	Justitiekanslern
JO	Justitieombudsmannen
NFC	Nationellt forensiskt centrum
Noa	Nationella operativa avdelningen
PL	Polislagen (1984:387)
PMFS	Polismyndighetens författningssamling
PNU	Polisens nationella utredningsdirektiv
PUG	Polisens metodstöd för utredning av grova våldsbrott
RB	Rättegångsbalken (1942:740)
RMV	Rättsmedicinalverket

2 Uppdrag och genomförande

2.1 Uppdrag

Enligt Polismyndighetens tillsynsplan¹ ska tillsynsfunktionen genomföra en granskning av polisens förundersökningsåtgärder i samband med det så kallade Fittjafallet. Tillsynsärendet är en händelsestyrd tillsyn.

2.2 Genomförande

Tillsynsärendet har genomförts under 2019. Tillsynsledare har varit Hans-Olof Sandén (rättsavdelningen), tillsynssekreterare har varit Jonatan Lindgren (rikspolischefens kansli, tillsynsenheten). Som experter har Johan Levin (polisregion Öst), Sara Alsander (polisregion Öst), Lars Johansson (polisregion Väst) och Helena Rosvall (Åklagarmyndigheten, utvecklingscentrum Göteborg), deltagit.

Tillsynsärendet har genomförts genom att relevanta handlingar i Polismyndighetens utredningssystem har granskats och genom att ett urval av i förundersökningen involverad personal har intervjuats.

2.3 Bakgrund

Allmänt

Sexualbrott i allmänhet och våldtäkt i synnerhet är brott som ofta väcker debatt och stort intresse hos allmänheten. Detta gäller både lagstiftningen som sådan och bevisvärderingen i enskilda ärenden. Kritiken kommer både från de som anser att lagstiftningen är för snäv, att utredningar felaktigt läggs ned eller inte leder till åtal och att bevisbördan på åklagaren är för tung, såväl som från de som hävdar den direkta motsatsen vad gäller både lagstiftningen och tillämpningen av den.

Våldtäktsutredningar är ofta svårutredda med hänsyn till att det i många fall till exempel saknas vittnen som själva sett händelsen. Målsägandens egna uppgifter är ofta av stor eller avgörande betydelse för möjligheterna att kunna driva ett våldtäktsärende till åtal och fällande dom. Stödbevisning i form av synliga skador på målsäganden efter våld eller dna-spår från den misstänkte gärningsmannen från målsägandens kropp är förhållandevis ovanligt.² Sådana spår saknar också i många fall i sig bevisvärde, till exempel i de fall då den misstänkta gärningsmannen medger att sexuella kontakter skett. Våldtäktsbrottets karaktär ur integritetssynpunkt kan också göra utredningarna mer svårhanterliga än andra, främst när det gäller bemötande av både målsägande, misstänkt gärningsman och vittnen. Av förklarliga skäl kan det för alla inblandade i en våldtäktsutredning vara svårt att tala om händelserna.

---

¹ Polismyndighetens tillsynsplan 2019, 2019:1.

² Brå. *Våldtäkt från anmälan till dom, En studie av rättsväsendets arbete med våldtäktsärenden*, Rapport 2019:9, ss. 44f och 46.

Målsägande i våldtäktsutredningar är inte sällan personer som kan betraktas som socialt utsatta.³ Dessa personer har i många fall ett bristande förtroende för polis och rättsväsende. Polis och andra aktörers bemötande kan i dessa fall bli särskilt betydelsefullt för målsägandens vilja och förmåga att fullt ut medverka i utredningen. Samtidigt är det, som i alla brottsutredningar, helt avgörande att polis och åklagare förhåller sig objektiva och har förmåga att ifrågasätta inkonsekvenser och motsägelser i målsägandens berättelse.

Bestämmelsen om våldtäkt har efter brottsbalkens tillkomst 1965 ändrats fem gånger. Samtliga dessa ändringar har på olika sätt inneburit en utvidgning av det straffbara området.⁴ Den senaste lagändringen som började gälla under 2018 innebär att brottet nu bygger på att gärningsmannen, med en person som inte deltar frivilligt, genomför ett samlag eller annan sexuell handling jämförlig med samlag. Föreligger vissa omständigheter, som till stor del motsvarar den förra våldtäktsbestämmelsens rekvisit, anses frivillighet aldrig kunna föreligga. Samtidigt infördes också det nya brottet oaktsam våldtäkt, som gör det straffbart att begå en handling som avses i bestämmelsen om våldtäkt, om man är grovt oaktsam vad avser omständigheten att den andra personen inte deltar frivilligt. Misstankarna som den aktuella förundersökningen gällde avsåg tiden före den senaste ändringen av våldtäktsbestämmelsen.

Under 2019 presenterade Brottsförebyggande rådet (Brå) med anledning av ett regeringsuppdrag en studie baserad på en genomgång av ett antal slumpmässigt utvalda våldtäktsutredningar avseende anmälan om fullbordad våldtäkt vari målsägandena var vuxna kvinnor. Studiens syfte var att belysa rättsväsendets hantering av våldtäktsärenden från anmälan till eventuell dom. Brå anger ett antal faktorer som myndigheten anser ökar möjligheterna till åtal och fällande dom i våldtäktsärenden. Dessa potentiella förbättringsområden uppges vara kortare utredningstider, att alltid hålla förhör med skäligen misstänkta och att det görs så snabbt som möjligt, att inte missa att undersöka om rekvisiten för särskilt utsatt situation är uppfyllda, att tillse att förhören håller hög kvalitet, att agera på ett sätt som minskar risken för att målsäganden inte vill medverka och att dokumentera vidtagna åtgärder väl.⁵

Tingsrättens dom i aktuellt ärende

Dom i det ärende som denna rapport avser meddelades av Södertörns tingsrätt den 19 december 2017. Förundersökningen hade inletts knappt ett och ett halvt år tidigare, det vill säga i augusti 2016. Samtliga av de fem tilltalade männen friades från misstankarna om grov våldtäkt och medhjälp till grov våldtäkt. Åklagaren och målsäganden överklagade domen men beslutade sig senare för att återkalla överklagandena. Målsägandens berättelse ansågs av tingsrätten vara behäftad med flera brister vad gällde både tillförlitlighet och trovärdighet. Tingsrätten konstaterade med anledning av det att kravet på stödbevisning eller självständig bevisning till stöd för åtalet var tvunget att ställas högt för en fällande dom. De tilltalade medgav att de haft eller sett andra ha sexuella kontakter med målsäganden den aktuella dagen men nekade till brott.

Tingsrätten redogör i ett särskilt avsnitt i domen för de brister som tingsrätten anser att förundersökningen består av och som i slutändan försvagar åtalet. Det får anses vara ett ovanligt inslag i en dom. Inledningsvis berör tingsrätten den omständigheten att det utpekande

³ Brå. *Våldtäkt från anmälan till dom, En studie av rättsväsendets arbete med våldtäktsärenden*, Rapport 2019:9, s. 11.

⁴ Bäcklund m.fl., *Brottsbalken* (17 april 2019, Zeteo), kommentaren till 6 kap. 1 §.

⁵ Brå. *Våldtäkt från anmälan till dom, En studie av rättsväsendets arbete med våldtäktsärenden*, Rapport 2019:9, ss. 18ff och 127ff.

av brottsplatsadress som målsäganden gjorde via en mobiltelefon strax efter händelsen var felaktigt. Efter cirka tio månader framkom det uppgifter i utredningen som gjorde att en annan adress i närheten istället pekades ut som platsen för händelsen. Det var denna senare adress som åtalet kom att avse. Initiala utredningsåtgärder vidtogs därför på fel adress. Med hänsyn till det tillstånd som målsäganden befann sig i och de övriga förhållanden som förelåg när hon gjorde utpekandet anser tingsrätten att hennes första utpekande borde ha kontrollerats närmare.

Tingsrätten har synpunkter på brister i dokumentation av vissa åtgärder under förundersökningen. Detta gäller bland annat utpekanden som målsäganden gjort av misstänkta personer, hennes utpekande av den adress som kom att avses i åtalet, vissa förhör med henne och att promemorior över vidtagna åtgärder upprättats i efterhand. I detta sammanhang ifrågasatte tingsrätten även huruvida förundersökningen hade bedrivits tillräckligt förutsättningslöst. Ifrågasättandet från tingsrätten i denna del föranleddes också av att en av de misstänkta i ett förhör felaktigt hade informerats om att dennes dna fanns på den plats man då utgick från var brottsplatsen och att målsäganden hade pekat ut den misstänkte, vilket inte skett, som delaktig i den misstänkta våldtäkten. Tingsrätten ifrågasätter även att någon sökning efter eventuella spår inte gjorts på adressen Vårdshusvägen 10, som inte omfattades av åtalet men där en av de misstänkta uppgav att flera personer haft frivilliga sexuella kontakter med målsäganden den aktuella dagen.

Vidare har tingsrätten synpunkter på hur fotokonfrontationer eller bildvisningar med målsäganden av misstänkta gärningsmän gått till.

3 Rättslig reglering m.m.

3.1 Lag och förordning

Rättegångsbalken och förundersökningskungörelsen

De grundläggande bestämmelserna om bedrivande av förundersökning finns i 23 kap. rättegångsbalken (RB) med kompletterande bestämmelser i förundersökningskungörelsen (FuK). Förundersökning ska enligt 23 kap. 1 § RB inledas så snart det på grund av angivelse eller av annat skäl finns anledning att anta att ett brott som hör under allmänt åtal har förövats. I 23 kap. 2 § RB framgår att syftet med förundersökningen är att först utreda vem som skäligen kan misstänkas för brottet och sedan om tillräckliga skäl föreligger för åtal. Beslut att inleda förundersökning fattas enligt 23 kap. 3 § RB av Polismyndigheten, Säkerhetspolisen eller åklagaren. Har förundersökning inletts av Polismyndigheten eller Säkerhetspolisen ska åklagaren överta ledningen av förundersökningen, om saken inte är av enkel beskaffenhet och det finns en skäligen misstänkt.

I 23 kap. 4 § RB framgår vissa allmänna principer som gäller under en förundersökning. Objektivitetsprincipen innebär att förundersökningen ska bedrivas brett, allsidigt och förutsättningslöst. Hänsynsprincipen innebär att ingen i onödan ska bli utsatt för misstanke eller annan olägenhet och hänger nära samman med oskuldspresumtionen. Skyndsamhetsprincipen innebär att en förundersökning ska bedrivas så snabbt som möjligt.

Vid sidan av dessa principer som primärt kan sägas ta sikte på misstänkta rättssäkerhet, är brottsoffers så kallade rättstrygghet en annan aspekt av en förundersöknings bedrivande. Med rättstrygghet avses enskildas möjligheter att få skydd mot brottslighet och återupprättelse om man drabbats av brott.

I 23 kap. RB finns vidare bestämmelser om förhör under förundersökning och misstänkta rätt att ta del av material. Den grundläggande bestämmelsen om förhör finns i 23 kap 6 § RB i vilken framgår att förhör får hållas med envar, som antas kunna lämna upplysning av betydelse för utredningen. I 23 kap. 18 § RB finns den betydelsefulla bestämmelsen om att den som skäligen kan misstänkas för brott ska underrättas om misstanken när han eller hon förhörs. I samband med underrättelsen ges den misstänkte vissa rättigheter.

I 23 kap. 16 § RB finns en hänvisning till 24-28 kap. RB som reglerar användande av tvångsmedel under förundersökning.

I FuK finns närmare bestämmelser om bland annat dokumentation under förundersökning, förundersökningsledning och information till misstänkt och målsägande.

3.2 Polisens metodstöd

Polisens nationella utredningsdirektiv

Polisens nationella utredningsdirektiv (PNU) är polisens arbetsmetodik för det brottsutredande uppdraget och har funnits sedan 2004. PNU innehåller bland annat ett antal konkreta metodstöd för olika åtgärder och delar av en förundersökning. PNU beskriver också ett antal framgångsfaktorer för det brottsutredande uppdraget. Dessa framgångsfaktorer är

bland andra tidiga insatser och beslut, att alla, oavsett funktion, ska se sin roll och betydelse för resultatet och att brott ska utredas i nära anslutning till händelsen.

Metodstödet är avsett att användas som ett konkret stöd inom samtliga brottsområden och uppdateras kontinuerligt.

Polisens metodstöd för utredning av grova våldsbrott

Polisens metodstöd för utredning av grova våldsbrott (PUG) är främst avsett som stöd vid utredning av grova våldsbrott av sådan karaktär att de motiverar särskilda utredningsresurser. Exempel på sådana brott anges bland andra vara mord, grovt rån och grov våldtäkt, särskilt i de fall gärningsmannen är okänd. PUG beskriver dels hur en särskild utredningsorganisation kan organiseras och sättas samman vid utredning av ett grovt brott och hur olika enskilda utredningsåtgärder bör genomföras. Metodstödet kan därför användas som ett stöd i tillämpliga delar utan att en särskild utredningsorganisation sätts samman. PUG uppdaterades senast 2017. När den nu aktuella förundersökningen bedrevs gällde den tidigare versionen från 2014.

Ett utvecklat bästa arbetssätt

För utredningar av brott mot barn, våld i nära relation och sexualbrott mot vuxna finns ett av Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten gemensamt framtaget metodstöd kallat *ett utvecklat bästa arbetssätt*, vilket i mars 2017 beslutades skulle gälla som ett metodstöd. Detta innehåller checklistor för initiala åtgärder vid våldtäkt och för första förhör med målsäganden. Vikten av spårsäkring och noggrann dokumentation av skador betonas liksom fördelen med att filma det inledande förhöret med målsäganden.⁶

---

⁶ Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten. *Utredning av brott mot barn, våld i nära relation och sexualbrott mot vuxna, checklistor för polis och åklagare för ett utvecklat bästa arbetssätt*, mars 2017 och *promemoria om ett utvecklat bästa arbetssätt*, mars 2017. Polismyndigheten, Noa. Beslutsprotokoll, A867.124/2016.

4 Vidtagna utredningsåtgärder

4.1 Bakgrund

Inom utredningsverksamheten påtalas ofta vikten av att vidta relevanta och högkvalitativa initiala utredningsåtgärder och tidig bevissäkring. I PNU framhålls bland annat att alla, oavsett funktion, ska se sig som brottsutredare och att åtgärder som är relevanta, nödvändiga och möjliga ska utföras direkt. I den senaste versionen av PUG nämns särskilt sexualbrott med okänd gärningsman som ett sådant brott vid vilket de initiala åtgärderna är av yttersta vikt för det fortsatta arbetet.⁷

I PUG beskrivs hur det fortsatta utredningsarbetet specifikt gällande grova brott lämpligen bör bedrivas och vad det bör innehålla för åtgärder. Bland annat bör platsen för brottet besökas och en bedömning göras av huruvida de inledande åtgärderna behöver kompletteras. En bedömning bör också göras av om utredningen kräver att en särskild utredningsorganisation upprättas. Förslag ges på hur en sådan kan organiseras och vilka funktioner en sådan organisation bör innehålla. Är gärningsmannen okänd anges att behov av större polisära resurser typiskt sett kan krävas. Vidare beskrivs hur vissa taktiska överväganden med hänsyn till olika omständigheter kan behöva göras i det skede då skäligen misstanke kan riktas mot någon person.⁸

4.2 Iakttagelser

Inledning

I satsningen *särskilt utsatta brottsoffer* som inleddes under sommaren 2019 inbegrips bland annat att metoden *ett utvecklat bästa arbetssätt* ska tillämpas vid den aktuella typen av brott.⁹ Sedan hösten 2018 finns det en särskilt framtagen vidareutbildning avseende sexualbrottsutredningar utanför nära relation, som bland annat berör vikten av objektivitet, samverkan med målsägandebiträde och samarbete med Rättsmedicinalverket (RMV) och Nationellt forensiskt centrum (NFC). Utbildningen vänder sig till personal som tas i anspråk för utredning av sexualbrott.¹⁰

I regleringsbrevet för 2018 uppdrog regeringen åt Polismyndigheten att redogöra för polisens förmåga att utreda grova våldsbrott.¹¹ I redovisningen av uppdraget framgår att Polismyndighetens bedömning är att utredningsverksamheten kräver justeringar i organisationen och att resurserna behöver förstärkas kraftigt. I samband med att PUG beskrivs konstateras

⁷ Polismyndigheten. PUG, *Polisens metodstöd för utredning av grova våldsbrott*, version 4, september 2017, s. 39.

⁸ Polismyndigheten. PUG, *Polisens metodstöd för utredning av grova våldsbrott*, version 3, maj 2014, s. 48ff och version 4, september 2017, s. 64ff.

⁹ Polismyndigheten. *Polismyndighetens satsning avseende särskilt utsatta brottsoffer*, A299.222/2019. Satsningen avser brott i nära relation, våldtäkt, brott mot barn och sexualbrott mot barn och inbegriper också resursförstärkning till polisregionerna avseende de aktuella typerna av brott.

¹⁰ Polismyndigheten, HR-avdelningen. Kursplan, *Sexualbrottsutredning*, A004.119/2019.

¹¹ Regeringen. Regleringsbrev för budgetåret 2018 avseende Polismyndigheten, Ju 2017/09598/LP (delvis), Ju 2007/01154/Å, Ju 2016/07818/PO m.fl.

det att metodiken ännu inte är genomförd inom alla områden och att resurserna framförallt inte har räckt till för utredningsverksamheten gällande grova sexualbrott.¹²

Allmänt

Ärendets förundersökningsprotokoll är cirka 500 sidor långt och innehåller 43 förhör varav åtta är med målsäganden och sex med vittnen. Majoriteten av övriga är förhör med miss-tänkta. Vid sidan av förundersökningsprotokollet finns ett omfattande sidomaterial, det vill säga sådant material som inte upptagits i förundersökningsprotokollet.

Utredningen blev åklagarledd efter drygt en och en halv månad. Fram till dess leddes utredningen i olika skeden av tre polisiära förundersökningsledare.

Arbetsbelastningen har under den tid utredningen bedrevs beskrivits som mycket hög och ärenden med frihetsberövade prioriterades. De två utredare som i olika skeden var handläggare var samtidigt handläggare i andra ärenden rörande grova brott, med flera frihetsberövade. De hade vardera arbetat cirka ett år med grova brott. När det gäller utbildning hade ingen av dem vid denna tid genomgått någon vidareutbildning avseende utredning under de närmast föregående åren. Det är idag en högre andel utredare vid sektionen som gått vidareutbildningen avseende grova våldsbrott.

Utredningen bedrevs vid grupp 5 vid sektionen för grova brott i polisområde Stockholm Syd. Gruppen hade under perioden augusti 2016 till och med augusti 2017 mellan drygt 60 och 80 öppna ärenden per månad. I juli 2019 hade gruppen 37 öppna ärenden.

Det upprättades inte någon särskild utredningsorganisation i enlighet med metodstödet PUG och det var inte något som övervägdes i något skede av utredningen.

Målsäganden hade två olika målsägandebiträden i olika skeden av utredningen.

Nedan är en övergripande redogörelse för ärendet som också innehåller vad som framkommit i intervjuer och som bedömts vara relevant för granskningen.

Det inledande skedet, 14 augusti 2016 - 2 oktober 2016

Det aktuella ärendet inleddes på kvällen den 14 augusti 2016 genom anmälan om grov våldtäkt med flera okända gärningsmän och en kvinnlig målsägande. Detta efter att en polispatrull som befann sig på Sergels torg i Stockholm fått kontakt med en kvinna (nedan målsäganden) som uppgav att hon samma dag utsatts för en våldtäkt av flera personer i stadsdelen Fittja söder om Stockholm. Målsäganden beskrev en mycket hänsynslös och våldsam våldtäkt. Hennes kläder togs i beslag för analys av eventuella spår. Patrullen skjutsade målsäganden för undersökning till avdelningen för våldtagna kvinnor på Södersjukhuset. Under bilfärden dit pekade målsäganden via Google maps på en av polismännens mobiltelefoner ut den adress (Värdshusvägen 6) i Fittja där gärningen skulle ha skett. Det som målsäganden berättade i detta skede, som i förundersökningen återgetts i promemorior av två av poliserna i patrullen, framstod enligt en av de närvarande poliserna som trovärdigt och tillförlitligt. Patrullen gjorde bedömningen att det i detta skede var prioriterat att föra målsäganden till sjukhus. Det framkom att målsäganden hade en missbruksproblematik.

---

¹² Polismyndigheten. *Polismyndighetens förmåga att utreda grova våldsbrott*, A075.779/2019.

Patrullen avrapporterade per telefon till stationsbefälet i Flemingsberg och uppgav som brottsplats den adress som målsäganden pekade ut. Stationsbefälet hade vid denna tid funktion som förundersökningsledare. Av händelserapport framgår det att denne begärde platsen avspärrad. Under kvällen skedde brottsplatsundersökning och sök med kriminalsoökhund som gjorde en markering i trapphuset.

Personal från utredningsjouren höll förhör med ett manligt vittne (nedan L.D.) som enligt honom och målsäganden var i sällskap med målsäganden i Fittja centrum innan den misstänkta våldtäkten ska ha ägt rum. Ett inledande förhör med målsäganden hölls därefter i vilket hon berättade att hon blivit våldtagen och misshandlad av flera män i ett trapphus efter att ha följt med en kille som hade narkotika. Förhöret beskrivs av förhørsledaren som osammanhängande och det framgår att målsäganden fick berätta fritt. I stora delar stämde hennes uppgifter i detta förhör överens med det som hon uppgett tidigare och i vissa delar lämnade hon andra uppgifter. Förhören med målsäganden och L.D. hölls på sjukhuset. Enligt uppgifter i promemoria från den ingripande personalen var L.D. målsägandens sambo. Senare framkom att de i vart fall bott tillsammans. Det framgår också av promemoria att mannen var i sällskap med målsäganden i ett undersökningsrum på sjukhuset innan de båda förhören hölls.

Målsäganden genomgick kroppsundersökning inklusive gynekologisk undersökning och vårdades över natten på sjukhus.

L.D. lämnade namn eller smeknamn på och ett telefonnummer till den man som målsäganden ska ha följt med från Fittja centrum strax innan gärningen ägt rum.

Målsäganden berättade att någon av de närvarande männen filmat delar av händelsen med en mobiltelefon och att det kommit ut en man ur en lägenhet för att slänga sopor i trapphuset medan övergreppet pågick. Hon berättade också att hon efter övergreppet ringde på lägenheten som mannen kommit ut från och att han hjälpte henne ut genom porten som hon inte fick upp.

Den 15 augusti 2016 genomfördes dörrknackning på Vårdshusvägen 6 och ett antal boende hördes. Ingen av dem som förhördes lämnade uppgifter om att de sett eller hört något som kunde förknippas med det som målsäganden berättat.

Utredningen fördelades till sektionen för grova brott i polisområde Stockholm syd där en polisiär förundersökningsledare utsågs.

Den 16 augusti 2016 besökte ärendets handläggare och ytterligare en utredare målsäganden i dennes bostad och höll förhör med henne. L.D. som tidigare förhörts på sjukhuset var närvarande vid förhöret. Av förhöret framgår att målsäganden svarade på ett antal frågor. Förhöret är nedtecknat som en berättelse. I vissa delar avviker hennes berättelse i detta förhör från den i det första förhöret. Hon uppgav i detta förhör att killen som hon följt med från Fittja centrum var delaktig i våldtäkten. I slutet av förhöret framgår det att målsäganden ger uttryck för att hon inte orkar prata om själva händelseförloppet men att hon ställer upp på förhör några dagar senare. En av utredarna skrev senare en promemoria gällande målsägandens tillstånd och skador utifrån de iakttagelser som han gjorde vid tillfället. Promemorian är daterad den 25 september 2017, det vill säga ett drygt år efter att förhöret hölls.

De båda utredarna har uppgett att de innan förhöret den 16 augusti 2016 besökte den plats, Vårdshusvägen 6, som målsäganden pekade ut och att det utifrån de uppgifter som då fanns, inte fanns anledning att misstänka att fel adress hade pekats ut då mycket stämde överens med det som målsäganden uppgett om platsen. Den beskrivning av brottsplatsen som måls-

äganden gett vid denna tidpunkt utgjordes, enligt den dokumentation som finns, av att det var det första stora huset till höger om tunnelbaneuppgången. Vid förhöret samma dag gav målsäganden vissa ytterligare uppgifter om platsen vilka också stämde överens med det då utpekade huset.

Av promemoria i ärendet framgår att de båda utredarna även efter förhöret besökte Vårdshusvägen 6 för att genom dörrknackning på lägenheterna på bottenvåningen försöka hitta den man som målsäganden sagt hade hjälpt henne ut genom porten. I förhöret samma dag hade målsäganden uppgett att mannen kommit ut från en lägenhet på bottenvåningen. I det första förhöret, den 15 augusti 2016, hade målsäganden uppgett att händelserna skett på våning två och att samma man som hjälpt henne ut också under övergreppet kommit ut i trapphuset för att slänga sopor och bevitnat övergreppet men inte agerat. I de två promemorior som de ingripande poliserna skrev framgår också att målsäganden lämnat uppgifter som talade för att hon menat att våldtäkten skett högre upp i huset och att mannen kommit ut från en lägenhet på samma våningsplan som våldtäkten skedde på. Vid dörrknackningen på bottenvåningen uppgav enligt promemorian de som öppnade att ingen ringt på deras dörr vid den aktuella tidpunkten

Den 18 augusti förordnades det första målsägandebiträdet.

Under augusti beviljades hemställan om hemlig övervakning av elektronisk kommunikation (HÖK) av det telefonnummer som L.D. uppgett att han fått av killen som målsäganden följde med från Fittja centrum. Utifrån vad som framkommit i förevarande granskning gav beslutet om HÖK inte något av intresse för utredningen. Uppteckningarna är i behörig ordning förstörda.

Det framgår av utredningen att en spaningsfilm i vilken personer i Fittja centrum filmats, gjordes någon gång de närmsta dagarna efter händelsen. Detta gjordes med anledning av att målsäganden uppgett att flera av gärningsmännen brukar uppehålla sig i Fittja centrum. Bilder från filmen visades vid ett senare tillfälle för målsäganden.

Av tjänsteanteckning i ärendet framgår det att målsäganden uteblev från ett inplanerat förhör den 25 augusti. De två utredare som främst arbetade med ärendet under denna period har uppgett att målsäganden gav uttryck för att hon inte orkade medverka i utredningen och komma till förhör. En av utredarna som senare blev handläggare i ärendet och som fick bäst kontakt med målsäganden, försökte upprätthålla kontakt med henne främst via sms och telefonsamtal. Han skjutsade henne även några gånger till bland annat terapitillfällen. Det finns dokumentation i ärendet om att målsäganden vid ett tillfälle själv hört av sig och även besökt polisstationen.

Förhör med målsäganden hölls nästa gång den 8 juni 2017. Det var enligt vad som framkommit under granskningen då som målsäganden ansåg sig klara av att bli förhörd.

I slutet av september redovisade NFC träffrapport avseende målsägandens kläder. Av denna framgick att det fanns dna från en person (H.D.) på kläderna som då fördes upp som skäligen misstänkt i ärendet. Han var en av dem som senare skulle komma att åtalas. I detta skede tillsattes en åklagare som förundersökningsledare.

Det fortsatta utredningsskedet, 3 oktober 2016 - 31 maj 2017

I början av oktober inkom rättsintyg avseende målsäganden i vilket framgick att hon hade skador i form av bland annat rodnader och hudavskrapningar och att hennes status inte talade emot det händelseförlopp som hon beskrivit. Det inkom också slutsvar från RMV av-

seende rättskemisk undersökning av målsäganden som visade att hon hade ett antal narkotiska preparat i kroppen den aktuella kvällen.

I utredningen finns en promemoria från den 4 oktober 2016 i vilken framgår att det telefonnummer som L.D. tidigare uppgivit, i slutet av september 2016 med säkerhet kunde kopplas till en av de personer som senare åtalades (A.S.). Det hade sedan tidigare genom inre spaning uppstått misstanke om att det fanns en koppling mellan numret och A.S.

I början av november 2016 skickades en begäran till NFC om att dna-spåren i ärendet skulle jämföras mot ett antal specifikt angivna personers dna-profil som fanns i dna-registret. En sådan begäran skickades också in i februari 2017. Anledningen till att sådana förfrågningar gjordes var att det på målsägandens kläder fanns så kallade blandspår som inte rakt av kunde jämföras mot personer i dna-registret.

Den 14 december 2016 tillfördes utredningen en träffrapport och sakkunnigutlåtande från NFC som redogjorde för att sperma från tre personer fanns på målsägandens kläder. En av dessa avsåg H.D., det vill säga samma person som träffrapporten från september avsåg. De övriga två personerna (A.A. och A.S.) kom också senare att åtalas. Dessa två påfördes inte misstanke i ärendet förrän i juni 2017. Av sakkunnigutlåtandet framgick också att sperma påträffats på bland annat målsägandens trosor och vulva men att dessa på grund av sin komplexitet inte kunde utvärderas för jämförelse mot person. Det framgick vidare att det inte kunde påvisas sperma i de topsningar som gjorts i trapphuset på Vårdshusvägen 6 utifrån kriminalsoåhundens markeringar.

Nästa utredningsåtgärd vidtogs i mars 2017 då målsäganden förevisades ett antal bilder från den spaningsfilm som gjorts i augusti. Vid detta tillfälle pekade målsäganden ut A.S. Vid bildvisningen pekade målsäganden även ut fem andra personer som på olika sätt delaktiga i händelsen. Dessa påfördes också misstanke i juni 2017. Ingen av dessa fem kom att åtalas. Bildvisningen är dokumenterad genom en promemoria och har i vissa sammanhang senare under utredningen och i tingsrättens dom, beskrivits som en fotokonfrontation. Enligt handläggaren var målsäganden vid detta tillfälle fortfarande tveksam till om och i så fall när hon skulle orka medverka i ett förhör och berätta om händelsen.

Nästa utredningsåtgärd vidtogs i samband med att flera misstänkta personer frihetsberövades i juni 2017.

Att förhållandevis få utredningsåtgärder vidtogs från september 2016 fram till sommaren 2017 har under förevarande granskning förklarats ha flera orsaker. Det berodde delvis på att målsäganden uttryckte att hon inte orkade medverka i det skedet. Målsäganden hade uppgett att det var fler gärningsmän än tre, vilket var det antal personer man fått dna-träffar på under hösten 2016. Målsäganden hade också uppgett att någon filmat händelsen. Med anledning av de uppgifterna ville man avvakta delgivning av misstankar och frihetsberövanden för att kunna frihetsberöva ett större antal misstänkta vid ett och samma tillfälle. Med anledning av att något ytterligare förhör inte hållits med målsäganden ansågs det heller inte vara meningsfullt att hålla förhör med misstänkta.

Frihetsberövanden, åtal och fortsatt förundersökning, 1 juni 2017- 14 juni 2018

I början på juni 2017 fattades misstankebeslut mot A.A. och A.S. samt mot de fem ytterligare personer som målsäganden pekade ut vid bildvisningen i mars 2017. Samtliga dessa anhölls och de totalt tre personer som dna-träffarna i ärendet avsåg häktades senare. Utöver målsägandens tidigare utpekande fanns det inte någon annan bevisning mot de övriga fem som anhölls vid detta tillfälle.

Ärendets handläggare har uppgett att det var svårt och tog mycket tid att få tag i den ytterligare personal som behövdes för att hålla förhör i samband med frihetsberövandena. Det fanns begränsad tid att förbereda förhören och det fanns inte möjlighet att hålla förberedande möten med övrig personal som skulle delta. Han hade upprättat förhörsmallar till de som skulle hålla förhör med en övergripande beskrivning av vad man ville ha ut av de inledande förhören. Det genomfördes vid denna tid också husrannsakingar och beslag av samt undersökningar av misstänkta telefoner bland annat i syfte att återfinna den film som eventuellt fanns från händelsen. Någon film återfanns aldrig.

Ett stort antal förhör hölls med misstänkta och målsäganden under sommaren 2017. Målsäganden var, enligt de uppgifter som framkommit i granskningen, vid denna tid i högre grad villig att medverka i utredningen. I juli 2017 kom två ytterligare personer (N.V. och S.A.) att misstänkas och senare att åtalas tillsammans med de tre ovan som häktades. En av dessa förhördes på begäran av en av de misstänkta och den andra sökte självmant upp polisen för att avge vittnesmål. De båda kom att bli misstänkta och åtalade för medhjälp till grov våldtäkt med anledning av att de uppgav sig ha närvarat då H.D. haft vad de beskrev som frivilliga sexuella kontakter med en kvinna i ungefärlig tid då den misstänkta gärningen skulle ha begåtts. I vissa delar skiljde deras berättelser sig från varandra och i vissa delar stämde de båda överens med vissa uppgifter som målsäganden lämnat. Dessa två förhördes inledningsvis i egenskap av vitne respektive ”annan”. I utredningen hade det vid denna tid framkommit uppgifter som gjort att man nu utgick från att det misstänkta brottet ägt rum på en annan adress än den som målsäganden inledningsvis uppgivit (mer om detta nedan). Denna senare adress var den som dessa två misstänkta uppgav sig ha befunnit sig på.

I slutet av juni 2017 hölls även det andra av totalt två förhör med L.D. som var i sällskap med målsäganden i Fittja centrum och som första gången hade förhörts samma dygn som anmälan gjorts. Detta senare förhör hölls på telefon.

De totalt fem misstänkta och sedermera åtalade (H.D., A.S., A.A., N.V. och S.A.) lämnade alla uppgifter om att målsäganden frivilligt deltagit i sexuella handlingar antingen med dem själva enskilt eller med andra. En av de misstänkta lämnade i juni 2017 i förhör uppgifter om att dessa händelser skulle ha ägt rum på en adress (Värdshusvägen 8) i närheten av den adress som målsäganden först pekat ut.

Med anledning av dessa uppgifter kördes målsäganden till den nya adressen och bekräftade då att det var där som händelsen inträffat. Detta är dokumenterat i en promemoria som är daterad i slutet av september 2017 i vilken det uppges att målsäganden vallades på adressen i juni 2017 och bekräftade att brottet skett i trapphuset på Värdshusvägen 8.

Dörrknackning genomfördes på Värdshusvägen 8 i juni. Enligt promemoria öppnade ett fåtal av de boende dörren. Det framgår av promemorian att dessa inte sett eller hört något särskilt den aktuella dagen.

Dna från en av de misstänkta (S.A.) hittades vid brottsplatsundersökning på Värdshusvägen 8 vilket redovisades i en träffrapport.

Vid fyra tillfällen under sommaren förevisades målsäganden bilder. Vid det ena tillfället, den 20 juli 2017, visades bilder på fyra av de då misstänkta personerna. Syftet med bildvisningen var att målsäganden skulle redogöra för vad var och en av dessa fyra misstänkta hade gjort. Detta är dokumenterat som ett förhör och inspelat på ljudband. Förhöret skrevs efter begäran från en av de åtalades försvarare ut i dialogform. Ärendets handläggare betraktade inte förhöret som en fotokonfrontation. Det anges heller inte i dokumentationen av

förhöret att avsikten var att hålla en konfrontation. Åtgärden vidtogs efter muntligt direktiv från åklagaren.

Vid ett annat förhör den 20 juli 2017 förevisades målsäganden åtta bilder varav en föreställde en av de misstänkta. Hon uppgav att han (S.A.) närvarat i trapphuset när hon våldtogs. Hon uppgav även att två av figuranterna kan ha varit närvarande. Anledningen till förhöret har antecknats vara att genomföra fotokonfrontation.

I augusti förevisades målsäganden ett antal passfoton av män som bodde på Vårdshusvägen 8. Hon pekade då ut den man som hon menade kommit ut i trapphuset medan hon våldtogs och som kom att åberopas som vittne. Han uppgav själv att han inte bevittnat något brottsligt.

Den 10 november 2017 ansökte åklagaren om stämning och huvudförhandling hölls därefter. Sakkunnigutlåtande från NFC avseende spår från Vårdshusvägen 8 redovisades den 5 december 2017, det vill säga i slutskedet av huvudförhandlingen. I detta framkom ingenting som föranledde att det skulle åberopas som bevisning.

Efter Södertörns tingsrätts friande dom den 19 december 2017 fortsatte förundersökningen att bedrivas fram till juni 2018 då den lades ner. En ny person delgavs misstanke efter att dennes dna hittades på målsägandens jacka, vilket redovisades i träffrapport i mars 2018. Den misstänkta mannen hade då provtagits i ett annat ärende under 2018. Misstanken lades senare ner.

Efter att tingsrätten hade meddelat dom fanns det planer på ett möte mellan ärendets handläggare, dennes närmsta chefer, förundersökningsledaren och representant för åklagarkammarens ledning. Detta syftade till att utvärdera hur förundersökningen bedrivits och är inte något som regelmässigt brukar ske. Något möte kom emellertid inte till stånd.

4.3 Bedömningar

Inledning

De insatser som omnämndes inledningsvis under 4.2 är sådana som kan bidra till att förbättra utredningar av sexualbrott. Den omständigheten att de båda utredare som under olika perioder var ansvariga handläggare hade arbetat förhållandevis kort tid med grova brott och inte i närtid hade genomgått någon vidareutbildning inom utredning, är något som med stor sannolikhet kom att påverka vissa delar av utredningen negativt.

Det kan konstateras att förundersökningen avsåg ett sådant brott som PUG typiskt sett är avsett för. Samtliga misstänkta gärningsmän var också okända under den första tiden. Att upprättande av en sådan särskild utredningsorganisation som avses i PUG inte övervägdes bekräftar bilden som Polismyndigheten tidigare gett uttryck för, att metodiken inte är fullt ut genomförd.

Fittja är en typ av område i vilket problematik med så kallad tystnadskultur typiskt sätt kan förekomma. I dessa sammanhang handlar det om att vittnen till brott inte fullt ut vill eller vågar samarbeta med polisen av rädsla för repressalier av andra boende i området. I den aktuella förundersökningen finns det vissa uppgifter som tyder på att det kan ha funnits en sådan problematik. Enbart misstanken om förekomsten av sådana förhållanden i en brottsutredning är något som kan göra utredningen mer tungrodd och mindre effektiv. Det riskerar

att leda till att ett brott som faktiskt inträffat inte kan styrkas men kan också mer allmänt bidra till att utredningen leds fel i de fall man, rätt eller fel, får intryck av att till exempel ett vittne undanhåller uppgifter om en händelse. Avsikten med denna granskning är inte att värdera enskild bevisning i ärendet på ett sätt som riskerar ompröva den lagakraftvunna domen och inte heller att ta ställning till hur det i detta fall faktiskt förhöll sig med den problematik som beskrivits. Det är trots det viktigt att ta i beaktande att misstankar om att inslag av tystnadskultur fanns är en omständighet som kan ha inverkat negativt på utredningens bedrivande.

En annan omständighet som måste beaktas vid granskningen av den aktuella utredningen är den problematik med missbruk som målsäganden hade. Det får generellt anses vara en omständighet som av olika skäl kan försvåra en förundersöknings bedrivande och det kan konstateras att så var fallet i den aktuella utredningen.

Nedan följer vissa synpunkter som kan anföras på en del av de åtgärder som vidtogs, eller inte vidtogs, i olika skeden av utredningen. Dessa ska givetvis läsas med beaktande av, förutom de omständigheter som omnämnts ovan, att en granskning i efterhand aldrig kan ge fullständig rättvisa åt hur förhållandena tedde sig då utredningen bedrevs. Tilläggas ska också att det i utredningen vidtogs en mängd relevanta och väl genomförda åtgärder som det saknas anledning att ha några synpunkter på. Vissa av förhören och förhör i form av vittneskonfrontationer och vissa typer av rekonstruktioner kommer att behandlas i särskilda avsnitt nedan. Frågor rörande dokumentation kommer också att beröras särskilt.

Det inledande skedet 14 augusti 2016 - 2 oktober 2016

Det förhållandet att fel hus för den misstänkta gärningen pekades ut inledningsvis och inte uppmärksammades förrän långt senare är en typ av allvarlig brist i utredningen som i fall som dessa kan göra att viktig bevisning inte säkras. Att det var nödvändigt att prioritera att målsäganden så snabbt som möjligt fördes till sjukhus och att det inte fanns förutsättningar att i det skedet få mer detaljerad information från henne, kan utifrån de uppgifter som finns i ärendet inte ifrågasättas. Det kan heller inte närmare ifrågasättas att hennes uppgifter om platsen tilläts ligga till grund för brottsplatsundersökningen, med hänsyn till vikten av att sådana åtgärder vidtas så snabbt som möjligt.

Det bedöms däremot att främst följande två omständigheter gör att det redan de närmsta dagarna fanns anledning att ytterligare kontrollera uppgiften om adressen.

- Målsägandens tillstånd vid utpekandet av brottsplatsadressen och sättet som utpekandet skedde på.
- Avsaknaden av uppgifter om iakttagelser från boende vid dörrknackning på Vårdshusvägen 6 den 15 och den 16 augusti 2016.

Värt att notera i sammanhanget är att den kriminalsokehund som användes i samband med brottsplatsundersökningen gjorde markeringar i trapphuset. Det får anses vara en omständighet som i viss mån talade för att adressen kunde vara korrekt. NFC:s sakkunnigutlåtande, i vilket framgick att någon sperma inte kunde påvisas på topsningarna från trapphuset, dröjde till december 2016. Den tid som dröjde innan utlåtandet kom får betraktas som för lång, även om den informationen ändå inte föranledde att några överväganden gjordes gällande den angivna adressen.

När det gäller de båda dörrknackningarna tycks det som att man inför dessa inte med tillräcklig noggrannhet tagit del av det som målsäganden tidigare uppgivit och som fanns do-

kumenterat i promemorior från de ingripande poliserna och det första förhöret med henne. I målsägandeförhöret den 16 augusti 2016 borde det, trots målsägandens tillstånd, ha ägnats mer uppmärksamhet åt frågan om var i trapphuset händelserna ägt rum. Detta då den uppgiften, med utgångspunkt från att man då antog att Vårdshusvägen 6 var rätt adress, bör ha framstått som särskilt intressant för att snabbt kunna identifiera mannen som enligt målsäganden skulle ha bevittnat händelserna. Hade frågan utretts tidigare hade det i sin tur kunnat leda till att man betydligt tidigare haft anledning att ifrågasätta om adressen stämde. I PUG betonas vikten av att dörrknackningar föregås av noggrann planering även om det är av vikt att de genomförs så snart som möjligt.¹³

Det fortsatta utredningsskedet, 3 oktober 2016 - 31 maj 2017

Vid månadsskiftet september/oktober 2016 fanns följande uppgifter i ärendet som gjorde att misstankar om delaktighet i gärningen kunde riktas mot två kända personer.

- Det telefonnummer som L.D. uppgivit kunde med säkerhet kopplas till A.S.
- Genom inkommen träffrapport framgick att H.D.:s dna fanns på målsägandens kläder (vad dna-spåren bestod av framgick dock inte).

Det kan övervägas om man i detta skede borde ha agerat vad avser H.D. eller A.S. eller båda två och förhört dem som skäligen misstänkta. Som tidigare framgått fördes H.D. efter att träffrapporten kommit, upp som skäligen misstänkt. Mot bakgrund av den information som fanns sedan tidigare bör även A.S. i detta skede kunna ha betraktats som skäligen misstänkt, möjligen får grunden för det anses ha varit starkare än vad gäller H.D.

I mitten på december tillfördes utredningen följande uppgifter som gjorde att ytterligare en person kunde misstänkas (A.A.) och misstankarna stärkas mot H.D. och A.S.

- Sakkunnigutlåtande i vilket framgick att dna-spåren från H.D. på målsägandens kläder påvisade sperma.
- I träffrapport¹⁴ och sakkunnigutlåtandet framgick att sperma från A.S. och A.A. kunde påvisas på målsägandens kläder.

I detta skede fanns starka skäl att betrakta dessa tre som i vart fall skäligen misstänkta. Som berörs i PUG kan i fall som detta taktiska överväganden och hänsyn till intresset av att kunna bedriva en effektiv spaningsverksamhet¹⁵ ställas mot vikten av att en förundersök-

¹³ Polismyndigheten. PUG, *Polisens metodstöd för utredning av grova våldsbrott*, version 3, maj 2014, s. 71ff och version 4, september 2017, s. 92ff.

¹⁴ Träffrapporten avseende A.S. är daterad den 23 november 2016 men registrerades i ärendet i Durtvå samma dag som sakkunnigutlåtandet, den 14 december 2016. Under granskningen har detta förklarats med att träffrapporterna skickas från NFC till den regionala brottsamordningsfunktionen som i sin tur har att lägga in träffrapporten i Durtvå. Att det finns en risk för att sådan information inte tillförs aktuellt ärende så snart den finns tillgänglig är en brist som bör ses över. I ändringsbeslut till regleringsbrev för budgetåret 2019 avseende Polismyndigheten åläggs myndigheten att redovisa hur man arbetar för att säkerställa att träffrapporter från bland annat dna-registren tas om hand på ett enhetligt och adekvat sätt, Ju2019/02014/PO, Ju2019/02300/LP.

¹⁵ Begreppet *spaning* kan sägas beskriva ett stadie före det att konkret uppgift om ett bestämt brott finns. Även det stadium efter att förundersökning inletts men innan det finns skäl till miss-

ning, särskilt avseende grova brott, bedrivs skyndsamt.¹⁶ En annan aspekt som kan göra sig gällande i dessa sammanhang är den misstänktes intresse av att så snart som möjligt få kännedom om att en misstanke föreligger mot honom vilket ytterst berör hans rätt till att effektivt kunna försvara sig. Även vikten av att en förundersökning bedrivs objektivt och förutsättningslöst kan göra det nödvändigt att man så snart som möjligt får kännedom om hur en misstänkt ställer sig till vissa uppgifter.

Som framgår närmare ovan, har vissa skäl anförts för att misstanke inte delgavs eller någon frihetsberövande åtgärd inte vidtogs förrän en längre tid senare. Dessa var främst hänförliga till taktiska överväganden när det gäller bevissäkring och svårigheterna att hålla ytterligare förhör med målsäganden. Även med hänsyn till dessa omständigheter får det anses ha gått för lång tid från det att ovan nämnda personer bör ha betraktats som i vart fall skäligen misstänkta till det att de frihetsberövades i juni 2017. Från hösten 2016 till juni 2017 tillkom det inte någon ytterligare bevisning av väsentlig styrka mot någon av dessa tre personer.

Frihetsberövanden, åtal och fortsatt förundersökning, 1 juni 2017-14 juni 2018

N.V. och S.A. kom att bli misstänkta och åtalade för medhjälp till våldtäkt efter att själva ha sökt upp polisen och förhörts i egenskap av vittne och ”annan”. Med hänsyn till de uppgifter som de lämnade aktualiseras frågan om i vilken egenskap de borde ha förhörts. Förhör med personer mot vilka en misstanke för brott inte når upp till nivån *skäligen* är oreglerat, utöver de allmänna bestämmelser som gäller för förhör. Om en person som misstanke kan riktas mot inte förhörts som skäligen misstänkt finns risk att denne medvetet eller omedvetet, utan att ha delgetts misstanken och informerats om bland annat rätten till försvarare och att inte behöva yttra sig, lämnar uppgifter till nackdel för sig själv. För det fall det under förhöret framkommer omständigheter som gör att personen kan vara att betrakta som skäligen misstänkt bör förhöret som regel avbrytas och kontakt tas med förundersökningsledaren.¹⁷ I detta fall kan det utifrån de omständigheter som förelåg inte anses ha varit felaktigt att påbörja förhören med både N.V. och S.A. Med hänsyn till de uppgifter som de lämnade under förhören och med beaktande av de uppgifter som fanns i ärendet sedan tidigare, görs dock bedömningen att förhørsledaren i detta fall borde ha avbrutit förhören och informerat förundersökningsledaren så att denne kunnat överväga behovet av att delge skäligen misstänke.

Målsäganden uppgav under förundersökningen olika uppgifter om hur många män som ska ha förgripit sig på henne vid tillfället. Att det var ett större antal män som deltog genom att själva utföra sexuella handlingar mot henne vidhöll hon dock genomgående. I NFC:s sakkunnigutlåtande avseende målsägandens kläder och hennes kropp redovisades att sperma från tre personer påträffats. Det framgick också att det fanns spår av sperma som på grund av sin komplexitet inte kunde jämföras mot person, vilket innebär att det var en blandning av dna från flera personer. I ett fall som detta kan det vara värdefullt ur bevishänseende att ett sakkunnigutlåtande tydligare anger hur många unika personer som det på undersökt material påträffats sperma från. Detta bör vara en fråga som kan omhändertas inom ramen

---

tanke mot någon viss person beskrivs ibland som förundersökningens spaningsstadium (se vidare bl.a. Berggren & Munck, Polislagen, 3 juni 2019, Zeteo, kommentaren till 2 §).

¹⁶ Polismyndigheten. PUG, *Polisens metodstöd för utredning av grova våldsbrott*, version 3, maj 2014, s. 86 och version 4, september 2017, s. 108.

¹⁷ Jmf bl.a. Diesen. C. m.fl., *Förundersökning*, femte upplagan 2019, s. 125.

för det arbete som inletts inom Polismyndigheten för att stärka samverkan mellan den forensiska verksamheten och utredningsverksamheten¹⁸.

Att identifiera den man som enligt målsäganden bevitnat delar av händelsen borde haft mycket hög prioritet. I juni 2017 hade målsäganden bekräftat att händelsen skett på Vårdshusvägen 8 och hon förevisades bilder av män som bodde på adressen i mitten på augusti 2017 och pekade då ut den man som senare kom att åberopas som vittne. Den åtgärden borde ha prioriterats och utförts tidigare. I detta skede var flera personer frihetsberövade i ärendet vilket gjorde det ännu mer angeläget att driva förundersökningen framåt.

En ytterligare omständighet, som även tingsrätten hade synpunkter på, var att någon brottsplatsundersökning inte gjordes på en adress (Vårdshusvägen 10), där en av de misstänkta uppgav att målsäganden haft frivilligt sexuellt umgänge med flera män. Även om detta var uppgifter som framkom sent i utredningen, är den omständigheten att någon uppföljning av dessa uppgifter inte gjordes något som på goda grunder kan påverka uppfattningen om huruvida utredningen bedrevs tillräckligt förutsättningslöst.

---

¹⁸ Polismyndigheten, Noa och NFC. Rapport, *samverkan forensik-utredning*, A590.130/2018.

5 Förundersökningsledning och ansvar under förundersökning

5.1 Bakgrund

Bestämmelser om förundersökningsledning finns i RB och FuK. Har förundersökning inletts av Polismyndigheten och saken inte är av enkel beskaffenhet, ska förundersökningsledningen övertas av åklagare så snart någon skäligen kan misstänkas för brottet. Förundersökningsledaren har ansvar för förundersökningen i dess helhet, vilket innebär att denne ska se till att utredningen bedrivs effektivt och att den enskildes rättssäkerhetsintressen tas till vara. Förundersökningsledaren ska också ge dem som biträder honom eller henne behövliga direktiv för arbetet. Direktiv ska vara tydliga och som regel ges skriftligt i ärendehanteringssystemen Durtvå och Cåbra. Ges direktiv muntligt bör de dokumenteras i efterhand.¹⁹ I förundersökningsledarskapet ingår det bland annat att dra upp riktlinjer för arbetet och förlöpande följa utredningsarbetet, göra bedömningar och ge direktiv för fortsatta åtgärder. När åklagaren är förundersökningsledare får denne anlita biträde av Polismyndigheten, vilket sker regelmässigt. I sådana fall svarar Polismyndigheten och ytterst myndighetens ledning för att givna direktiv leder till adekvata åtgärder. Polismyndigheten har i detta sammanhang också ansvar för att de utredare som tilldelats uppgiften att genomföra utredningsåtgärder enligt direktiv har tillräcklig kompetens för uppdraget.²⁰

I Polismyndighetens arbetsordning framgår det att en handläggare som tilldelats ett ärende ska se till så att detta blir tillräckligt utrett och berett. Handläggaren ansvarar också för att ärendet handläggs så enkelt, snabbt och kostnadseffektivt som möjligt utan att rättssäkerheten eftersätts. Det framgår också att handläggaren ska överlämna ärendet till närmast överordnade chef för beslut om fortsatt handläggning för det fall ärendet är särskilt komplicerat, särskilt känsligt eller om det av annan anledning finns skäl att lyfta frågan hur ärendet fortsättningsvis bör handläggas.²¹

Justitieombudsmannen (JO) har nyligen riktat viss kritik mot Polismyndigheten för att inga åtgärder vidtogs av polisen när en förundersökning inte drevs framåt på grund av uteblivna direktiv från åklagare.²²

5.2 Iakttagelser

Bortsett från direktiv som gavs i det initiala skedet och som framgår av händelserapport finns det enbart ett skriftligt direktiv om utredningsåtgärder i ärendet. Det gäller både under den tid som utredningen var polisledd och under den tid som den var åklagarledd.

Under granskningen har framkommit att vissa muntliga direktiv gavs. Det finns ett fåtal anteckningar om samtal och viss mejlkorrespondens mellan den åklagare som blev förundersökningsledare och den ansvariga handläggaren.

¹⁹ JO 2009/10 s. 68.

²⁰ 23 kap. 3 § RB, 1 a § Fuk och Ingelström, Nebelius, Lüning & Sandén, *Förundersökningskungörelsen* (5 juni 2019, Zeteo), kommentaren till 1 a §.

²¹ 3 kap. 5 och 7 §§ Polismyndighetens arbetsordning, PM 2019:23.

²² Beslut från JO den 19 juni 2018, dnr 6469-2017.

5.3 Bedömningar

I en mer komplicerad förundersökning uppstår ständigt olika typer av vägval och behov av överväganden. De uppgifter som framkommer genom förhör, tekniska undersökningar och andra utredningsåtgärder måste ständigt värderas i relation till varandra. Det är som framgått ovan en uppgift för förundersökningsledaren att göra fortlöpande bedömningar av utredningsläget. Avsaknaden av skriftliga direktiv eller annan dokumentation om givna direktiv i aktuellt ärende väcker frågor om huruvida ledningen av förundersökningen i detta fall var tillräckligt aktiv. Detta gäller både under den tid som förundersökningen leddes av polisär förundersökningsledare och då den leddes av åklagare. Det är i viss utsträckning oklart vem som tog beslut om att genomföra vissa av de utredningsåtgärder som vidtogs under förundersökningen.

Orsaken till att förundersökningen får anses ha dragit ut på tiden bedöms främst ha varit att vissa taktiska överväganden, som beskrivits ovan, gjordes och att målsäganden under en tid inte förmådde medverka. En inte tillräckligt aktiv förundersökningsledning riskerar naturligtvis också att göra att en förundersökning drar ut på tiden och kan även i detta fall ha varit en bidragande orsak. Det bör tydliggöras vad en ansvarig handläggare hos polisen och dennes närmsta chef bör eller ska vidta för åtgärder, till exempel i form av kontakt med överordnad chef efter viss tid, när en åklagarledd förundersökning inte drivs framåt på grund av uteblivna eller få utredningsdirektiv.

Polismyndigheten bör även verka för att utvärderingsmöten mellan utredande personal och åklagare i vissa fall genomförs efter större och mer komplicerade utredningar.

6 Förhör

6.1 Bakgrund

Förhör, i den form i vilka förhörspersonen ger beskrivningar av händelseförlopp, objekt eller personer, utgör ofta betydelsefull eller avgörande bevisning i den aktuella typen av förundersökningar. Vid sidan av att förhör måste genomföras på ett formellt riktigt sätt, är det därför också av vikt att förhørsverktyget utnyttjas på ett så effektivt sätt som möjligt för att antingen lägga grunden för att styrka ett misstänkt brott eller finna att en förundersökning bör läggas ned eller inte föranleda åtal och i vissa av dessa fall tillförsäkra att oskyldiga inte anklagas och döms.

I RB finns det en bestämmelse vari framgår att det vid förhör inte är tillåtet att framkalla bekännelse eller uttalande i viss riktning eller att använda medvetet oriktiga uppgifter, löften eller förespeglingar om särskilda förmåner, hot, tvång, uttrötning eller andra otillbörliga åtgärder. Bestämmelsen har störst betydelse för förhör med den misstänkte. Någon mer precis reglering om förhörsmetoder finns inte.²³

Under granskningen har en särskild genomgång gjorts av vissa av de förhör som hölls under förundersökningen med de misstänkta som åtalades, målsäganden och ett av vittnena.

6.2 Iakttagelser

Inledning

Inom Polismyndigheten pågår sedan slutet av 2017 ett utvecklingsprojekt vad avser förhör. Projektets syfte är att skapa en nationell överblick och omfatta de övriga projekt som pågår inom området. Ambitionen är att kvalitén på förhör ska förbättras och hålla en generell hög nivå för att ytterst garantera rättssäkerheten. Målen är att ta fram en nationell förhörmodell baserad på forskning och erfarenhet samt att beskriva bland annat kompetensbehov, teknikbehov och behov av eventuellt metodstöd. Projektet leds av UC Syd och övriga delar av myndigheten, andra myndigheter och forskningskompetens finns representerade i arbetsgrupp och referensgrupp.²⁴

Av de två delrapporter som hittills upprättats framgår att projektet identifierat att grundutbildningarna (polisutbildningen) lär ut samma förhörmodell (den så kallade PEACE-modellen).²⁵ Däremot skiljer sig utbildningarna åt vad avser uppbyggnad och innehåll vilket enligt projektet riskerar leda till att studenterna inte får en enhetlig utbildning vad avser

²³ 23 kap. 12 § RB.

²⁴ Polismyndigheten, Noa. Projektdirektiv, A555.694/2017 och Polismyndigheten. *Polismyndighetens plan för utveckling av polisiära metoder och utrustning 2019-2021*, PM 2019:7.

²⁵ PEACE-modellen kan beskrivas som ett slags processtöd för polisförhör och står på engelska för ”planera och förbereda - engagera och förklara (för förhörspersonen) - berätta, klargöra och utmana - avsluta och utvärdera”. Modellen utvecklades i England på 1990-talet efter ett antal uppmärksamade rättsfall i vilka oskyldiga dömts och där polisens erkännandefokuserade förhörsmetoder ansågs ha varit en avgörande faktor. Modellen utgör en grund för strukturen på ett förhör och de olika delarna behöver sedan fyllas med olika strategier, metoder, tekniker och rutiner. Se vidare Kronkvist, Ola, *Polisförhör*, första upplagan 2018, s. 33ff.

förhör. Det konstateras också att det är tveksamt om modellen som lärs ut på grundutbildningen fått tillräckligt genomslag i myndighetens utredningsverksamhet. Projektet har valt att förorda PEACE-modellen som uttalad nationell förhörmodell. Projektet fick i oktober 2019 ett tilläggsdirektiv som innebär att man bland annat även ska ta fram ett förslag till beslut om förhörmodell, påbörja framtagande av förslag till metodstödshandbok beträffande föreslagen förhörmodell, ställa krav mot HR-avdelningen beträffande utbildningsbehov och ta fram förslag till initial implementeringsplan för vald förhörmodell.²⁶

Förhören med misstänkta

I den aktuella utredningen hölls de första förhören med misstänkta personer under sommaren 2017, i samband med att ett antal frihetsberövanden gjordes.

De tre misstänkta (A.S., A.A. och H.D.) som häktades var frihetsberövade från juni 2017 till dess att huvudförhandlingen avslutades i början av december 2017. Under denna period hölls totalt 18 polisförhör med dessa tre. Mellan några av förhören gick det förhållandevis lång tid, vad gäller A.S. som längst nästan åtta veckor från början på juli till slutet på augusti 2017.

I det skede av utredningen, då förhör med misstänkta började hållas, hade man utöver målsägandens uppgifter även tillgång till teknisk bevisning i form av dna-spår mot vissa av de misstänkta. När det gäller två av dessa misstänkta (A.S. och A.A.) var de så kallade anhållningsförhören enligt 24 kap. 8 § RB förhållandevis korta på mellan sex och tio minuter. Både A.S. och A.A. uppgav att de inte behövde försvarare närvarande vid dessa första förhör.

A.A. informerades felaktigt vid ett förhör om att hans dna hittats på den adress man då trodde var brottsplatsen och att målsäganden pekade ut honom som delaktig vilket också var felaktigt.

Förhören med målsäganden och vittnet L.D.

Totalt finns åtta förhör med målsäganden i utredningen innan åtal väcktes. Hennes berättelse om händelsen finns också dokumenterad i de två promemorior som skrevs av poliserna i patrullen som målsäganden sökte upp. Det första förhöret hölls natten mot den 15 augusti 2016, ett par timmar efter att anmälan gjorts. Förhørsledaren har noterat att förhöret var osammanhängande och att målsäganden fick berätta fritt vad som hänt. Det har framkommit att målsäganden var mycket påverkad av händelsen vilket sannolikt orsakade att förhöret inte kunde bli mer strukturerat och systematiskt.

Av det andra förhöret som hölls den 16 augusti 2016 framgår i slutet av förhöret att målsäganden inte orkade prata om själva händelseförloppet. Inte heller i detta förhör gavs således en mer uttömmande redogörelse för händelsen eller beskrivning av den man som målsäganden uppgav hade sett händelsen. Vittnet L.D. närvarade vid detta förhör.

Nästa förhör hölls i början på juni 2017, nästan tio månader efter det senaste förhöret. Ett av de totalt åtta förhören med målsäganden spelades in på ljudband och inget av dem är filmat. En förklaring som lämnats under granskningen till att filmning och inspelning inte skedde var att detta märkbart påverkade målsäganden negativt.

---

²⁶ Polismyndigheten, Noa. Tilläggsdirektiv, A555.694/2017.

Målsäganden uppgav sig ha problem att minnas på grund av att hon utsatts för våld mot huvudet i samband med övergreppet.

Vittnet L.D. förhördes vid två tillfällen, dels samma dygn som anmälan gjordes, dels i slutet på juni 2017, då per telefon.

6.3 Bedömningar

Inledning

De brister avseende genomförande av förhör som identifierats inom ramen för denna granskning och som i vissa delar berörs närmare nedan får anses visa på behovet av att Polismyndigheten implementerar en enhetlig modell för hur förhör ska genomföras och att kontinuerlig kompetensutveckling i enlighet med denna ges till berörd personal. De generella metodstöd som i dagsläget finns inom ramen för PNU vad avser förhör utgör ett bra grundläggande stöd vid framförallt initiala förhör. En bra och etablerad utgångspunkt för specifikt den aktuella typen av brott är också de checklistor för målsägandeförhör som finns i ovan nämnda *ett utvecklat bästa arbetssätt*. När det gäller förhör längre fram under en utredning, som det i normalfallet bör finnas mer tid att förbereda och planera, finns dock goda skäl att införa ett mer ingående och beskrivande metodstöd.

När det särskilt gäller förhör med målsäganden är dennes berättelse i den aktuella typen av ärenden i många fall helt avgörande för att ärendet ska kunna drivas framåt och för att en gärningsbeskrivning ska kunna formuleras och utgöra grund för den fortsatta utredningen. Stor vikt måste därför läggas vid att söka rätt på och kontrollera alla detaljer i målsägandens berättelse. Detta måste ibland också innebära ifrågasättande av det målsäganden berättar. Förutom att ha god kännedom om rekvisiten för aktuellt brott är det också av betydelse att utredarna är bekanta med hur trovärdighets- och tillförlitlighetsbedömningen i domstol går till och tar det i beaktande under förhöret. Högsta domstolen har i flera avgöranden uttalat att det finns anledning att lägga vikt främst vid i vad mån utsagan är klar, lång, levande, detaljrik, logisk, påvisat sanningsenlig i viktiga enskildheter samt fri från motsägelser, överdrifter, svårförklarliga moment, dåligt sammanhang eller tvekan i avgörande delar.²⁷

Förhören med misstänkta

Förhörsfrekvensen avseende A.S., A.A. och H.D. måste generellt sett betraktas som låg. Det får anses vara av stor vikt i ett fall som detta, när det rör misstänkta som under så pass lång tid är frihetsberövade, att utredningen framskrider i snabb takt.

Det kan konstateras att det finns enskilda omständigheter och misstag i samband med vissa av förhören som kan kritiseras, vilket tidigare också gjorts av tingsrätten. Ett sådant exempel är den felaktiga uppgiften i förhör med en av de misstänkta gällande förekomst av dna. Sådana misstag får naturligtvis inte förekomma och kan tyda på att förhören inte var tillräckligt förberedda.

Ett anhållningsförhör kan sägas i huvudsak syfta till att bereda förundersökningsledaren underlag för att avgöra frågan om frihetsberövande och är inte sällan kortfattat. Det finns dock inget formellt hinder mot att låta det inledande förhöret bli mer ingående och på så sätt

---

²⁷ NJA 2010 s. 671 och NJA 2017 s. 316.

utgöra en bra grund för den fortsatta utredningen och kommande förhör. Det kan till exempel handla om att låta den misstänkte utveckla sitt förnekande och ge uppgifter som går att kontrollera och även att ställa frågor av mer allmän karaktär om den misstänkte som kan komma att vara av intresse i utredningen. Det kan också i vissa fall vara en fördel att tidigt i utredningen, i förhör delvis avslöja bevis mot den misstänkte. Ett mer fylligt inledande förhör kan också bidra till att oskyldiga snabbare kan avföras från utredningen.²⁸

När det gäller de inledande förhören med A.A. och A.S. var dessa kortfattade. En omständighet som måste tas i beaktande vad gäller förhören med A.A. och A.S. är att någon försvarare inte var närvarande vid förhören. Även om de båda misstänkta själva uppgav att de ville bli förhörda trots att någon försvarare inte var närvarande kan frånvaro av försvarare, med hänsyn till exempelvis karaktären av brottsmisstanken, göra det olämpligt att genomföra ett mer ingående förhör eller att överhuvudtaget hålla förhör. A.S. var dessutom förhållandevis ung vid tillfället.²⁹

Rent allmänt sett, om man bortser från frågan om närvaro av försvarare, hade det i ett fall som detta kunnat vara en fördel för både utredningsläget och effektiviteten i utredningen om dessa inledande förhör varit mer ingående och uttömmande. Man hade till exempel redan i dessa förhör kunnat antyda att det fanns bevis som med styrka talade för att A.A. och A.S. träffat målsäganden utan att närmare avslöja vad det rörde sig om för bevisning, i detta fall dna-bevisning och i A.S. fall också kopplingen till telefonnumret.

Förhören med målsäganden och vittnet L.D.

De två promemorior som finns i ärendet om vad målsäganden uppgett initialt får anses hålla en förhållandevis god kvalitet och de utgjorde en bra utgångspunkt för fortsatta förhör med målsäganden.

Den tid som gick mellan det andra förhöret och det tredje förhöret får generellt sett anses vara ett alltför långt avbrott i ett ärende av den aktuella typen. En av de förklaringar som getts till det långa uppehållet är att målsäganden gav uttryck för att hon inte orkade medverka. Vad gäller det tredje förhöret hade det kunnat vara mer ingående och bättre planerat. Händelseförloppet hade kunnat delas upp i mindre delar med mer ingående frågor kring centrala delar av händelseförloppet.

Inte heller i de senare förhör som hölls gick de mest relevanta delarna av händelseförloppet igenom på ett särskilt systematiskt sätt. Det framstår som mindre lämpligt att vittnet L.D. tilläts närvara vid det andra förhöret med henne.³⁰

Sammanfattningsvis kan sägas att det inte hölls något förhör med målsäganden i vilket händelsen fullt ut gick igenom på ett mer strukturerat sätt, vilket sannolikt hade kunnat göra det lättare att försöka reda ut de motsägelser som fanns i de uppgifter hon lämnade och få en klarare bild av den händelse som hon uppgav sig ha utsatts för. Målsäganden gav till exempel olika uppgifter, utöver vad som framgått ovan, om antalet gärningsmän och vissa tidsangivelser. En konsekvens av detta blev troligen att man vid delgivning av de misstänkta inte hade möjlighet att ge särskilt konkretiserade beskrivningar av de misstänkta gärningarna. Att så tidigt som möjligt vid förhör använda sig av mer precisa preliminära gärningsbe-

---

²⁸ Jmf Kronkvist, Ola, *Polisförhör*, första upplagan 2018, s. 111f.

²⁹ Se t.ex. JO 2016/17 s. 393.

³⁰ Jmf 23 kap. 10 § RB och 7 § 3 st. FuK.

skrivningar får generellt anses vara en fördel för både utredningens effektivitet, struktur och de misstänkta rättssäkerhet.

Dessa synpunkter måste dock ses i ljuset av att svårigheten att hålla förhör med målsäganden i många ärenden som detta inte kan överskattas och att målsäganden i detta fall till exempel uppgav att hon hade minnessvårigheter på grund av det våld hon skulle ha utsatts för.

Som omnämns i det nu gällande *ett utvecklat bästa arbetsätt* finns det vid den aktuella typen av brott stora fördelar med att det första målsägandeförhöret filmas vilket inte skett i detta fall. Det hade även varit en stor fördel om fler av målsägandeförhören spelats in på ljudband och kunnat återges i dialogform. Vad gäller frågan om huruvida det är lämpligt att spela in eller filma förhör måste dock, trots fördelarna ur dokumentations- och bevishänsende, hänsyn tas till hur det påverkar förhörspersonen och dennes förmåga att berätta. Uppgiften om att det i detta fall inte var lämpligt att spela in förhören med målsäganden finns det inte någon anledning att ifrågasätta.³¹

L.D. får, med hänsyn till att han var i sällskap med målsäganden aktuell dag och med hänsyn till sin relation till målsäganden, anses ha varit en person av central betydelse i utredningen. Det hade därför varit av intresse att tidigare än vad som gjordes hålla ytterligare förhör med honom och följa upp flera relevanta uppgifter som han lämnade i det första förhöret. Han borde också ha konfronterats med vissa uppgifter som målsäganden lämnade i sina förhör. Den omständigheten att det senare förhöret med honom hölls per telefon får också anses vara en brist.

---

³¹ Sedan början på 2017 framgår det uttryckligen i 23 kap. 21 b § RB att förhör får dokumenteras genom ljud- och bildupptagning och vilka överväganden som ska göras vad gäller lämpligheten av det i det enskilda fallet. Ljud- och bildupptagning av förhör under förundersökning var tidigare oreglerat.

7 Vittneskonfrontation

7.1 Bakgrund

En konfrontation, även kallad vittneskonfrontation, är en typ av identifikationsbevisning och genomförs under en förundersökning för att undersöka om en målsägande eller ett vittne kan identifiera en viss person. När eller hur en konfrontation kan genomföras regleras inte närmare i lagstiftning. Regleringen i 6 § 2 st. FuK gällande hämtning till förhör talar dock med styrka för att vittneskonfrontationer ska betraktas som förhör av vittnet eller målsäganden, vilket innebär att bestämmelserna om förhör i RB och FuK är tillämpliga.³² Någon närmare rättslig definition av vad som utgör en vittneskonfrontation finns inte.

Rikspolisstyrelsen gav 2005 ut en rapport med ett antal rekommendationer avseende genomförande av vittneskonfrontationer. Rapporten skrevs för att det ansågs finnas ett behov av enhetliga riktlinjer och ändrade metoder inom området. Rapporten definierar närmare vittneskonfrontation som en åtgärd som genomförs vid brottsutredningar för att undersöka om en målsägande eller ett vittne kan känna igen (identifiera) en viss person, ett föremål eller någon annan särskiljande faktor från ett visst tillfälle. Rapporten beskriver närmare olika metoder vid genomförande av och olika typer av vittneskonfrontationer. De vanligaste metoderna anges vara konfrontationer genom foto/bild, videoupptagning och sådana med levande personer. Hur det mänskliga minnet fungerar berörs också kortfattat. Vidare betonas vikten av förberedelse inför en vittneskonfrontation och att en noggrann analys av utredningsläget måste göras innan en sådan genomförs. Rekommendationerna som ges för genomförande av alla typer av vittneskonfrontationer innefattar bland annat att ett visst antal figuranter ska finnas och att inte någon får ha några utmärkande särdrag, att deltagarna ska visas sekventiellt (det vill säga en och en), att vittnet/målsäganden innan genomförandet ska ha förhörts ingående om gärningsmannens signalement, att vittneskonfrontationen ska dokumenteras som ett förhör och att ingen respons får ges till vittnet/målsäganden avseende resultatet, varför förhørsledaren helst ska vara någon som inte vet vem som är den misstänkte.³³

I den vid tiden för förundersökningen gällande versionen av metodstödet för PUG fanns och i den nuvarande versionen finns ett kortare avsnitt om vittneskonfrontationer som hänvisar till ovan nämnda rapport.³⁴

7.2 Iakttagelser

Under den aktuella förundersökningen vidtogs vissa åtgärder som både i dokumentationen under förundersökningen och i tingsrättens dom beskrevs som fotokonfrontationer med målsäganden vid vilka hon förevisades bilder av misstänkta gärningsmän och andra som vid tillfället inte var misstänkta. Tingsrätten anger i domen att så kallad identifikationsbevisning måste värderas med stor försiktighet och att tillvägagångssättet vid sådana utredningsåtgär-

³² Diesen. C. m.fl., *Förundersökning*, femte upplagan 2019, s. 313 och JO 2018/19 s. 340.

³³ Rikspolisstyrelsen. RPS rapport, 2005:2, *Vittneskonfrontationer*.

³⁴ Polismyndigheten. PUG, *Polisens metodstöd för utredning av grova våldsbrott*, version 3, maj 2014, s. 90 och version 4, september 2017, s. 113.

der är av avgörande betydelse för bevisvärdet. Tingsrätten anser att de fotokonfrontationer som genomfördes under den aktuella förundersökningen av olika skäl var bristfälliga.

Tillvägagångssätten vid de tillfällen som målsäganden förevisades bilder i syfte att hon skulle identifiera gärningsmän avvek från flera av de rekommendationer som ges i ovan nämnda rapport avseende vittneskonfrontationer. När det gäller tillfället i mars 2017 är detta till exempel inte dokumenterat som ett förhör. Det var vid detta tillfälle som målsäganden förevisades bilder från den spaningsfilm som gjorts i Fittja centrum med anledning av hennes uppgifter om att flera av gärningsmännen brukade uppehålla sig där. Vid det andra tillfället förevisades målsäganden foton på fyra då misstänkta personer och ombads berätta vad var och en hade gjort. Det framgår av förhöret att målsäganden informerades om att de var misstänkta. Vid det tredje tillfället hölls förhöret av en förhørsledare som visste vem den misstänkte var och målsäganden tilläts titta på alla bilder samtidigt, det vill säga inte sekventiellt. Någon av figuranterna hade också särdrag som skiljde sig från de övriga. Förhöret är nedtecknat i konceptform men det framgår inte om det lästs upp och godkänts.

Något mer ingående signalementsförhör med målsäganden hade inte hållits innan något av tillfällena.

Det finns flera exempel på att domstolar hänvisar till ovan nämnd rapport och tillmåter identifikationsbevisning ett lägre bevisvärde då rekommendationerna i rapporten inte följts, även i de fall en vittneskonfrontation i typisk mening inte genomförts.³⁵

7.3 Bedömningar

Som konstateras i ovan nämnd rapport kan en vittneskonfrontation vara en värdefull tillgång under en förundersökning och som bevisning. En bristfälligt genomförd sådan riskerar å andra sidan att vålla mer skada än nytta, vilket gör behovet av ett uppdaterat och i utredningsverksamheten välkänt metodstöd i någon form viktigt.

Som framgått följdes inte gällande rekommendationer vid de vittneskonfrontationer eller bildvisningar som omnämnts ovan. Det bör dock noteras att enbart det sista av dessa tillfällen kan sägas ha utgjort en vittneskonfrontation i typisk mening, det vill säga att den bestod av en misstänkt gärningsman och ett antal figuranter. Ovan nämnd rapport definition av begreppet är visserligen bred men de rekommendationer som ges i rapporten får anses i huvudsak avse vittneskonfrontationer som innebär att vittnet eller målsäganden förevisas, vad gäller fotokonfrontationer, foton av en misstänkt gärningsman och ett antal figuranter. Det bör kunna innebära att samtliga rekommendationer i rapporten inte alltid har relevans så snart ett vittne eller en målsägande av något skäl förevisas foton. Noggrann dokumentation och att tydliggöra syftet med sådana åtgärder är i dessa sammanhang av stor vikt.

De brister som uppmärksammats inom ramen för denna granskning talar för att rekommendationerna behöver göras mer kända. Att de är närmare femton år gamla utgör också skäl för att se över och uppdatera dem till lämplig form. Rapporten får också tolkas som att den

---

³⁵ Se bl.a. RH 2011:35 och Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 1 oktober 2014 i mål nr B 2150-14.

ger motsatt rekommendation i förhållande till hur Åklagarmyndigheten numera gör vad avser hanteringen av foton från vittneskonfrontationer.³⁶

I samband med översynen bör också frågan om under vilka förhållanden polisen med handmanövrerad kamera får filma personer på allmän plats för att använda materialet i konfrontationssyfte kunna beröras.³⁷

---

³⁶ Foton från vittneskonfrontationer tas numera, enligt uppgift från Åklagarmyndighetens Utvecklingscentrum Malmö, med i förundersökningsprotokollet, ofta som en sekretessmarkerad bilaga. Detta efter uttalande från JO i ett ärende (JO 2017/18 s. 296). Rapporten från RPS rekommenderar att foton av figuranterna inte ska ingå i förundersökningsprotokollet.

³⁷ Rapporten från RPS intar en restriktiv ståndpunkt när det gäller detta (s. 8). Justitiekanslern (JK) har i ett ärende från 2018 uttalat sig gällande polisens rätt att filma personer. Polis hade filmat personer som besökte en häktningsförhandling i samband med en förundersökning gällande mord. Syftet var att kunna identifiera personer som kunde kopplas till den misstänkta gärningsmannen och som skulle kunna bli aktuella i utredningen. JK ansåg i detta fall att åtgärden var proportionerlig (JK:s beslut den 7 november 2018, dnr. 11111-17-2.1).

8 Rekonstruktion

8.1 Bakgrund

Rekonstruktion är en annan typ av åtgärd under förundersökning som på samma sätt som vittneskonfrontation saknar uttryckligt författningsstöd. Även rekonstruktion omnämns dock, i likhet med konfrontation, i 6 § 2 st. FuK. I en faktahandbok från NFC avseende brottsplatsundersökningar delas rekonstruktioner utifrån olika syften upp i fem typer. Dessa är utsagerekonstruktion, vallning, platsrekonstruktion, teknisk rekonstruktion och händelse-rekonstruktion. Faktahandboken gavs ut första gången 2015. I den nu gällande versionen av metodstödet för PUG hänvisas till den aktuella faktahandboken.³⁸

Det finns även en rapport från 1994 från Rikspolisstyrelsen om rekonstruktioner som gör samma uppdelning av olika typer av rekonstruktioner som faktahandboken från NFC.³⁹

När det gäller rekonstruktioner i form av vallning och utsagerekonstruktion får den rådande uppfattningen anses vara att sådana åtgärder är att betrakta som förhör.⁴⁰

8.2 Iakttagelser

Den åtgärd som vidtogs i samband med att målsäganden pekade ut Vårdshusvägen 8 som den rätta adressen för händelserna beskrivs, som tidigare framgått, både under förundersökningen och i tingsrättens dom som en vallning. Hur hennes utpekande av platsen närmare gick till beskrivs inte i den promemoria om utpekandet som upprättades cirka tre månader senare. I tingsrättens dom framgår det att målsäganden kördes till platsen med bil och i viss utsträckning visade vägen fram till adressen från Fittja centrum. Under förevarande granskning har intervjuad personal som var med vid tillfället uppgett att de inte betraktade åtgärden som en regelrätt vallning även om det begreppet användes i dokumentationen.

Den så kallade Bergwallkommissionen, som tillsattes med anledning av domarna mot Sture Bergwall, framförde i sin rapport från 2015 att instruktionerna i Rikspolisstyrelsens ovan nämnda rapport från 1994 borde kompletteras och eventuellt omarbetas. Detta bland annat med anledning av att de ansågs ha gett otillräcklig ledning vid genomförande av rekonstruktion genom vallning och när sådana åtgärder kan anses vara lämpliga under en förundersökning. Kommissionen föreslog att Polismyndigheten skulle ges ett regeringsuppdrag avseende ett sådant utvecklingsarbete. I remissvar upp gav Polismyndigheten att myndighet-

³⁸ Polismyndigheten, NFC. *Kriminalteknisk faktahandbok om brottsplatsundersökningar*. Faktahandboken uppdaterades 2018. De olika typerna av rekonstruktion beskrivs i huvudsak enligt följande. *Utsagerekonstruktion* - ett fördjupat förhör, där förhörspersonen får ge sin slutliga version av händelseförloppet. *Vallning* - en målsägande, ett vittne eller en misstänkt får från ett visst utgångsläge leda förhørsledaren till en plats av betydelse för utredningen. *Platsrekonstruktion* - ett logiskt återskapande av brottsplatsen utifrån t.ex. tekniska spår. *Teknisk rekonstruktion* - t.ex. funktionskontroll av ett vapen eller annan teknisk detalj. *Händelse-rekonstruktion* - ett händelseförlopp återskapas sammanfattningsvis och spelas in.

Polismyndigheten. PUG, *Polisens metodstöd för utredning av grova våldsbrott*, version 4, september 2017, s. 105f.

³⁹ Rikspolisstyrelsen. RPS Rapport, 1994:12, *Rekonstruktioner vid förundersökning om brott*.

⁴⁰ Se SOU 2015:52 s. 45, Diesen. C. m.fl., *Förundersökning*, femte upplagan 2019, s. 313f och beslut från JO den 21 maj 2010, dnr 5353-2008.

en instämde i kommissionens bedömningar gällande behov av utvecklingsarbete men ansåg inte att ett regeringsuppdrag var nödvändigt.⁴¹ Något regeringsuppdrag gavs heller inte.

I faktahandboken från NFC framgår att en rekonstruktion, för att ha ett så högt bevisvärde som möjligt och ge effektiv information för utredningen, ska utföras med en grundläggande systematik. Vidare beskrivs närmare lämpligt tillvägagångssätt för platsrekonstruktion, teknisk rekonstruktion och händelserekonstruktion, med hänsyn till att det i första hand är vid sådana typer av rekonstruktioner som kriminaltekniker deltar.⁴²

Faktahandboken sprids inte på något systematiskt sätt till utredningsverksamheten.

8.3 Bedömningar

Beskrivningen av hur åtgärden genomfördes är generellt alltför knapphändig och inte dokumenterad som ett förhör, vilket ska göras för det fall en vallning genomförs.

Även om syftet inte var att genomföra en vallning i egentlig mening får den omständigheten att begreppet användes i sammanhanget anses tyda på att det fanns en osäkerhet kring begreppet och dess innebörd.

Mot bakgrund av det som Bergwallkommissionen framförde och det som kunnat iakttas under denna granskning får det anses finnas ett visst behov av fortsatt utvecklingsarbete inom området rekonstruktioner under förundersökning. Faktahandboken från NFC sprids som framgått ovan inte systematiskt till utredningsverksamheten och bedöms vara mindre känd inom denna verksamhet. Den ger heller inte någon mer ingående beskrivning av lämpligheten av och genomförandesätt vad gäller andra typer av rekonstruktioner än sådana som kriminaltekniker som regel deltar vid. Åtgärder bör vidtas för att göra faktahandboken mer känd inom utredningsverksamheten och den bör eventuellt kompletteras för att anpassas till utredningsverksamheten.

---

⁴¹ SOU 2015:52, s. 641ff och Polismyndigheten. Remissvar 2015-11-03, A302.578/2015.

⁴² Polismyndigheten, NFC. *Kriminalteknisk faktahandbok om brottsplatsundersökningar*, januari 2018, s. 30ff.

9 Målsägandens medverkan

9.1 Bakgrund

Som tidigare berörts är målsägandens medverkan ofta av central betydelse för att framgångsrikt kunna driva utredningar av den aktuella typen framåt. Samtidigt förekommer det inte sällan vid den aktuella typen av brott att målsäganden antingen inte vill eller förmår att medverka i tillräckligt stor utsträckning. Så var även fallet i den aktuella förundersökningen.

Som stöd i processen har målsäganden i många fall ett målsägandebiträde. Målsägandebiträdet ska ta tillvara målsägandens intressen i målet och lämna stöd och hjälp till målsäganden. Uppdraget innebär, vid sidan av att lämna juridiskt biträde, även att under processen lämna ett personligt och kurativt stöd till klienten.⁴³ JO har i ett beslut från i år uttalat att det måste anses ingå i polisens skyldigheter att inför förhör med målsäganden kontakta målsägandebiträdet även om det inte finns någon uttrycklig bestämmelse om det.⁴⁴ Målsäganden har också möjlighet att vid förhör under förundersökningen och under huvudförhandlingen åtföljas av en stödperson.⁴⁵

Målsäganden ska så snart som möjligt bland annat informeras om möjligheterna att få en stödperson och vilka myndigheter, organisationer och andra som kan lämna stöd, hjälp och vård.⁴⁶ Sådan information skickas hem till målsäganden tillsammans med kopia på anmälan.

I socialnämndens uppgifter innefattas en skyldighet att verka för att den som utsatts för brott får stöd och hjälp.⁴⁷

Polisen ska så snart som möjligt också göra en individuell skyddsbedömning för att avgöra målsägandens behov av särskilda skyddsåtgärder. Vid bedömningen ska hänsyn särskilt tas till brottets allvar och målsägandens personliga förhållanden.⁴⁸

Inom Polismyndigheten finns en särskild verksamhet för brottsoffer- och personsäkerhetsverksamhet, Bops. När det gäller polisens särskilda personsäkerhetsarbete följer en skyldighet att bedriva sådan verksamhet av bestämmelser i polislagen (PL) och förordning.⁴⁹ I Polismyndighetens föreskrifter och allmänna råd gällande särskilt personsäkerhetsarbete framgår att särskilt personsäkerhetsarbete är en del av brottsoffer- och personsäkerhetsverksamheten. Det framgår också att bestämmelser om Polismyndighetens övriga personsäkerhetsverksamhet finns i riktlinjer för brottsoffer- och personsäkerhetsverksamheten.⁵⁰ Denna övriga personsäkerhetsverksamhet kan anses bedrivas med stöd av bestämmelser i PL vari

⁴³ 3 § *lagen (1988:609) om målsägandebiträde* och prop. 2000/01:79 s. 41.

⁴⁴ JO 2019/20 s. 392.

⁴⁵ 20 kap. 15 § och 23 kap. 10 § RB.

⁴⁶ 13 a § FuK.

⁴⁷ 5 kap. 11 § SoL.

⁴⁸ 13 f § FuK.

⁴⁹ 2 a § PL och *förordning (2006:519) om särskilt personsäkerhetsarbete m.m.*

⁵⁰ 1 och 3 §§ *Polismyndighetens föreskrifter och allmänna råd om särskilt personsäkerhetsarbete* (PMFS 2016:11, FAP 480-1).

framgår att polisen ska lämna allmänheten skydd, upplysningar och annan hjälp när det är lämpligt.⁵¹

I de riktlinjer för Bops verksamhet som var gällande när den aktuella förundersökningen inleddes framgår att varje polisanställd som är skyldig att ta emot och upprätta en anmälan initialt ska göra en bedömning av om det finns en risk för att brottsoffret drabbas av våld eller hot om våld. Det framgår också att en riskbedömning behöver omprövas om nya omständigheter uppkommer. Om den initiala riskbedömningen ger att det kan finnas en risk för hot eller våld ska Bops informeras för vidare mer ingående riskbedömningar och eventuella åtgärder. Sådana stödande eller skyddande åtgärder anses även kunna bidra till att motivera en målsägande att medverka under rättsprocessen.⁵² I allt väsentligt samma skrivningar finns i de nu gällande riktlinjerna som i tidigare vad gäller riskbedömning.⁵³ Sedan 2017 finns ett metodstöd för brottsoffer- och personsäkerhetsarbetet som närmare beskriver bland annat hur en riskbedömning ska göras.

Det framgår vidare att brottsoffer- och personsäkerhetsverksamheten ska bedrivas åtskild från brottsutredningsverksamheten och att syftet är att säkerställa objektiviteten och effektiviteten i brottsutredningsverksamheten och att skydda brottsoffer.⁵⁴

9.2 lakttagelser

Målsäganden uttryckte inledningsvis i samband med anmälan att hon önskade kontakt med brottsofferstödande verksamhet. Det framgår av ärendet att en sådan kontakt också upprätades under hösten 2016.

Vid den initiala riskbedömningen som gjordes av ingripande personal bedömdes det inte föreligga någon hotbild, varför Bops inte involverades i ärendet i detta skede. Bops inledde under sommaren 2017 ett ärende avseende målsäganden efter att utredarna hade påtalat att det fanns behov av stöd.

Vid några av de senare förhören med målsäganden var det förordnade målsägandebiträdet inte närvarande. Det finns inga dokumenterade uppgifter i utredningen om skälen för det eller om målsägandebiträdet informerats om förhören.

I tingsrättens dom och under granskningen har, som tidigare nämnts, framkommit att en av de utredare som var ansvarig handläggare i ärendet under en tid hade viss kontakt med målsäganden via telefon och genom att han skjutsade henne till terapitillfällen samt att det var nödvändigt att bygga upp ett förtroende hos henne för polisen. Han var också den som höll de flesta av förhören med målsäganden.

I domen framkommer att målsäganden gav uttryck för att hon lämnat uppgifter till polisen under förundersökningen som dock inte framgår i förhörprotokollet.

---

⁵¹ 1 och 2 §§ PL.

⁵² Polismyndigheten. *Polismyndighetens riktlinjer för brottsoffer- och personsäkerhetsverksamheten*, PM 2018:42, s. 13.

⁵³ Polismyndigheten. *Polismyndighetens riktlinjer för brottsoffer- och personsäkerhetsverksamheten*, PM 2016:30, s. 17 och *Polismyndighetens riktlinjer för brottsoffer- och personsäkerhetsverksamheten*, PM 2018:42, s. 13f.

⁵⁴ Polismyndigheten. *Polismyndighetens riktlinjer för brottsoffer- och personsäkerhetsverksamheten*, PM 2018:42, s. 10.

9.3 Bedömningar

Den bedömning som gjordes vid den initiala riskbedömningen kan ifrågasättas utifrån de uppgifter som fanns i anmälan och promemorior från personal i patrullen. Hur den initiala riskbedömningen närmare ska göras och vilka omständigheter som påverkar bedömningen får anses i viss mån ha klargjorts genom det metodstöd som funnits sedan 2017.

Även om det finns flera andra aktörer som ska träda in i en stödjande roll för målsäganden under en förundersökning, är utredande personals förmåga att bemöta brottsoffer på ett förtroendeingivande sätt i många fall ändå avgörande. Detta får sägas särskilt gälla i ärenden som det aktuella. I detta fall talar mycket för att den ansvariga handläggaren i stor utsträckning bidrog till att motivera målsäganden att så småningom medverka i utredningen.

Ett förtroendeskapande arbete från utredande personal gentemot målsäganden får dock inte äventyra objektiviteten i utredningen. Det kan ibland vara en svår balansgång för utredande personal att bygga ett förtroende hos en målsägande, vara en länk mellan denne och andra aktörer med en stödjande roll och samtidigt inte riskera att ge intryck av att förundersökningen inte bedrivs helt objektivt. Det kan också finnas en risk för att uppgifter med relevans för utredningen lämnas i mer informella samtal och av förbiseende inte nedtecknas i ett förhör.

Det finns ett utrymme för att tydliggöra Bops roll när det gäller stödjande åtgärder gentemot målsäganden och under vilka förutsättningar som utredande personal bör påtala ett sådant behov under pågående utredning.

10 Dokumentation

10.1 Bakgrund

Dokumentationsplikten under en förundersökning kommer till uttryck genom ett antal bestämmelser i RB och FuK. När det särskilt gäller dokumentation av förhör framgår bland annat att sådan utsaga ska återges i så nära överensstämmelse som möjligt med det talade ordet. En förhörsperson ska ges tillfälle att granska uppteckningen eller få den uppläst och tillfrågas om denne har något att invända mot innehållet.⁵⁵

Grundläggande är att det vid förundersökningen ska föras protokoll över det som förekommit och som är av betydelse för utredningen och det ska ge en trogen bild av det som förekommit under utredningen. Utredningsåtgärder, beslut och material som upprättas eller inhämtas under en förundersökning ska dokumenteras löpande. Med förundersökningsprotokoll avses det material som ges in till domstolen vid åtal. Protokollets huvudsakliga betydelse är att förbereda målet för huvudförhandling och utgöra grund för åklagarens bedömning för om åtal ska väckas. Bedömningen av vad som ingår i förundersökningsprotokollet och därmed inte under några förhållanden kunna undanhållas den misstänkte måste göras med beaktande av objektivitetsprincipen. Utredningsåtgärder som framstår som resultatlösa kan ha betydelse för den misstänkte och ska i sådana fall ingå i protokollet och inte i det så kallade sidomaterialet.⁵⁶

Som regel är det den ansvariga handläggaren hos Polismyndigheten som sammanställer protokollet.

10.2 Iakttagelser

Som framgått tidigare är vissa promemorior som beskriver vidtagna utredningsåtgärder under den aktuella förundersökningen upprättade en längre tid efter att åtgärden vidtogs.

Vidare framgår det i några av förhören med både misstänkta och målsäganden inte om förhörspersonen tillåtits att granska uppteckningen. I en promemoria som skrivits efter ett förhör med målsäganden framgår det att målsäganden förevisats en bild av en av de misstänkta i samband med förhöret, vilket inte framgår av aktuellt förhör.

10.3 Bedömningar

Noggrann dokumentation under en förundersökning är av vikt för att löpande kunna bedöma bevisläget och vidare utredningsåtgärder och för att protokollet på ett fullgott sätt ska kunna utgöra den grund för åklagarens bedömning av åtalsfrågan som är syftet med det. Korrekt dokumentation är också av vikt för att i efterhand kunna kontrollera att allt har gått rätt till under utredningen och för att underlätta ett eventuellt återupptagande av en nedlagd förundersökning. Det senare gör att en väldokumenterad förundersökning är av särskilt stor betydelse vid grova brott med lång eller ingen preskriptionstid.

---

⁵⁵ 23 kap. 21 § RB och 20-25 §§ FuK.

⁵⁶ Se bl.a. JO 2016/17 s. 439.

Bristande dokumentation under en förundersökning riskerar bland annat att leda till att ett åtal påtagligt försvagas, vilket var en del av problematiken i detta fall, bland annat på det sätt som framgått under avsnitt 7 och 9. Det riskerar också att göra materialet svåröverskådligt för mottagaren.

Vid större utredningar med ett mer omfattande material kan det vara av betydelse att vid sammanställningen av materialet också ha ett pedagogiskt tänkande vid sidan av att de rent rättsliga kraven på dokumentation ska uppfyllas. Protokollet bör struktureras på ett så lättöverskådligt sätt som möjligt som gör att läsaren lätt kan tillgodogöra sig materialet och förstå syftet med vidtagna utredningsåtgärder. I kursplanen för *utredning- grund* som vänder sig till anställda inom Polismyndigheten som ska verka eller verkar som utredare finns inte sådana inslag uttryckta.⁵⁷ Det bör övervägas om det finns anledning att ställa krav för ökade sådana inslag i vidareutbildning för utredare.

---

⁵⁷ Polismyndigheten, HR-avdelningen. Kursplan, *Utredning- grund*, A004.119/2019.

11 Rekommendationer

Rekommendationer till processägaren för brottsförebyggande arbete, utredning och lagföring och service

- Tydliggör Brottsoffer- och personsäkerhetsverksamhetens roll vad avser stödjande åtgärder gentemot målsäganden.
- Tydliggör vad ansvarig handläggare och dennes närmsta chef ska eller bör vidta för åtgärder i de fall en åklagarledd förundersökning inte drivs framåt på grund av uteblivna utredningsdirektiv.
- Verka för att utvärderingsmöten vid behov genomförs mellan utredande personal och åklagare efter omfattande och mer komplicerade förundersökningar.
- Uppdatera befintligt metodstöd (rapport 2005:2) vad avser vittneskonfrontationer.
- Se till att befintligt metodstöd (NFC:s faktahandbok) avseende rekonstruktioner görs mer känt inom utredningsverksamheten och överväg att komplettera det.
- Överväg att ställa krav gentemot HR-avdelningen avseende inslag i vidareutbildningar för utredare, vad avser utformningen av förundersökningsprotokoll i mer omfattande utredningar.

Bilaga

DIREKTIV

1 (3)

Datum

2019-01-21

Diariernr (åberopas)

A035.362/2019

Saknr

128

Polismyndigheten
Rikspolischefens kansli
Tillsynsfunktionen

Granskning av polisens förundersökningsåtgärder i samband med det så kallade Fittjafallet

Bakgrund

Rikspolischefen beslutade den 18 januari 2019 om en tillsynsplan för 2019¹. Av planen framgår det vilka händelser och vilka områden som ska bli föremål för tillsyn under 2019. Bland annat framgår det att en granskning ska göras av polisens utredningsåtgärder i samband med det så kallade Fittjafallet, som rörde misstankar om grov våldtäkt och medhjälp till grov våldtäkt. Den friande tingsrättsdomen innehåller kritik mot hur utredningen bedrevs av polisen.

Med anledning av beslutet avser tillsynsfunktionen att genom tillsyn granska den aktuella förundersökningen.

Syftet med tillsynen

Tillsynen kommer att undersöka om polisens arbete i samband med utredning har bedrivits rättssäkert och effektivt samt i enlighet med gällande lagar, förordningar och föreskrifter. Det kommer också att undersökas om arbetet följt den nationella metodiken² och i övrigt de rutiner som gäller vid utredning av den aktuella typen av brott. Syftet är att utifrån de iakttagelser och bedömningar som gjorts lämna behövliga rekommendationer.

Avgränsningar

Tillsynen omfattar de åtgärder och överväganden som polisen gjorde i den aktuella utredningen.

¹ A450.959/2018

² Polisens nationella utredningsdirektiv (PNU) och Polisens metodstöd för utredning av grova våldsbrott PUG.

Postadress Polismyndigheten Box 12256 102 26 Stockholm	Besöksadress Polhemsgatan 30 Stockholm	Telefon 114 14	Webbplats polisen.se	E-post registrator.kansli@polisen.se
---	--	-------------------	-------------------------	---

Rikspolischefens kansli

2019-01-21

A035.362/2019

Tillsynens inriktning

Tillsynen ska särskilt uppmärksamma följande:

- Huruvida utredningen bedrevs i enlighet med PNU.
- Huruvida brottet var sådant att utredningen skulle ha bedrivits enligt PUG och i vilken utsträckning det i så fall skedde.
- Omfattningen av och kvalitén på vidtagna initiala utredningsåtgärder.
- Kvalitén på senare vidtagna utredningsåtgärder.

Arbetsmetod

Tillsynen ska genomföras som en inspektion genom verksamhetsbesök och granskning av de åtgärder som vidtogs av polisen under utredningen. Intervjuer kommer också att hållas med ett antal av de i utredningen involverade utredarna och övriga befattningshavare inom och utom Polismyndigheten som det bedöms vara relevant att intervjua.

Experter från verksamheten kommer att delta i tillsynen. Åklagarmyndigheten kommer att engageras i arbetet.

Genomförande

Hans-Olof Sandén uppdras att vara inspektionsledare och genomföra tillsynen. Inspektionsledaren ansvarar för att en plan upprättas för genomförandet. Tillsynen ska samordnas med andra tillsynsuppdrag så att belastningen på region/polisområde inte blir större än nödvändigt.

Redovisning

Redovisningen ska ske i form av en rapport som ska resultera i överväganden och rekommendationer. Dessa ska återföras till organisationen för att bidra till verksamhetens utveckling. Rikspolischefen beslutar om vilka åtgärder som Polismyndigheten ska vidta med anledning av tillsynen.

Rapporten kommer att redovisas under första halvåret 2019.

Ekonomi

Tillsynsfunktionen ansvarar för kostnader som kan uppstå i samband med tillsynen, såsom rese- och logikostnader. Tillsynen ska planeras så att övertid i uppdraget inte uppstår.

Rikspolischefens kansli

2019-01-21

A035.362/2019

Lönekostnader för tillsynsledare och deltagare i tillsynsgruppen belastar den organisatoriska enhet där respektive befattningshavare är anställd.

Eventuella omkostnader för extern expertis kommer att hanteras i överenskommelse mellan tillsynsfunktionen och berörd myndighet.

Kostnadsställe: 90000006
Insats/projektкод: 601000179

Offentlighet och sekretess

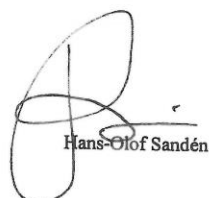
Inriktningen är att slutrapporten i sin helhet ska vara offentlig.

Övrigt

Kontaktperson är inspektionsledare Hans-Olof Sandén och tel. 0705- 160504 och inspektionssekreterare Jonatan Lindgren tel. 010-5639181.

Johan Östensson

Hans-Olof Sandén